

Parkkaraktärer

En undersökning av Slottsparken, Malmö, i vintertid

Klara Johansson & Lisa Jakobsson

Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp 2023

Parkkaraktärer - en undersökning av Slottsparken, Malmö, i vintertid

Perceived sensory dimensions

- *A study of Slottsparken, Malmö during wintertime*

Klara Johansson & Lisa Jakobsson

Handledare: Gunnar Cerwén, SLU, intuitionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Mats Gyllin, SLU, institutionen för människa och samhälle

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0845
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2023
Omslagsbild: Klara Johansson
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Nyckelord: Parkkaraktärer, miljöpsykologi, vintertid, hälsa, upplevelsevärden

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Idag spenderar vi människor alltmer tid inomhus vilket tenderar att ha negativa effekter på vår hälsa. Det är konstaterat att utomhusvistelse i all form är bra för oss människor och eftersom det naturliga dagsljuset är begränsat under vintern blir det extra viktigt att vistas ute under denna tid. Hur parker planeras och utformas kan ha en stor betydelse för upplevelsen hos besökaren och bör därför vara gestaltade för att bidra med kvaliteter året om. Patrik Grahn, professor i landskapsarkitektur, har studerat grönområdets inverkan på människors hälsa och har tillsammans med forskningskollegor utvecklat åtta specifika parkkaraktärer (Bengtsson et al. 2018): *artrikedom och variation, social gemenskap, kultur och historia, öppet och utsikt, känsla av rymd, rofylldhet, vildhet och natur och avskilt och skyddat*. Med utgångspunkt i denna bakgrund är vårt syfte att undersöka hur parkkaraktärerna kan upplevas i verkligheten och hur de kan användas som utvärderande verktyg av grönområden.

Vårt arbete undersöker parkkaraktärerna i teorin genom en litteraturstudie där forskning av miljöpsykologer som Kaplan och Kaplan, Ulrich, Hartig och Stoltz lyfts fram. Forskningen tar upp betydelsen av natur för människans välmående och bär på många likheter med Grahns teori. Litteraturstudien fortsätter sedan med ett fokus på vinteraspekter där upplevelsevärden belyses. Därefter undersöks parkkaraktärerna i praktiken med hjälp av en observationsstudie och med Slottsparken som exempel. För att ta reda på hur de upplevs i verkligheten har en lista med beskrivningar av parkkaraktärerna använts.

Resultatet visar att alla åtta parkkaraktärer går att hitta i Slottsparken. En del finns på flera olika platser medan en del är mer sällsynta. I en och samma plats kan flera karaktärer ingå, de överlappar varandra. Parkkaraktärerna är komplexa att beskriva med ord, de är inte mätbara och vissa tenderar att vara mer spekulativa än andra. Slottsparken har vissa platser där ingen karaktär passar in och dessa har vi benämnt som icke-karaktärer. Under vårt platsbesök kom vi fram till att Slottsparken bär på kvaliteter i vintertid. Dessa kan delas upp i visuella och upplevelsemässiga kvaliteter. Slutligen kan vi konstatera att parkkaraktärerna kan användas som stöd för att utvärdera och förstå en plats, men är tolkningsbara och är därför inte heltäckande. Däremot kan parkkaraktärerna fungera som inspiration för en landskapsarkitekts designprocess och fungera som ett hjälpmedel vid gestaltning av parker.

Nyckelord: Parkkaraktärer, miljöpsykologi, vintertid, hälsa, upplevelsevärden

Abstract

Most of us people today tend to spend more time indoors which can result in negative effects on our health. It is established that outdoor stay in all forms has a positive impact on us and since the natural daylight is limited during wintertime it becomes particularly important to stay outside. How parks are planned and designed may be important for the experience of the visitor and should therefore be designed to contribute with qualities all year around. Patrik Grahn, a professor in landscape architecture, has studied the impact of green spaces on humans health and together with research colleagues developed eight specific Perceived Sensory Dimensions PSD (Bengtsson et al. 2018): *Rich in Species, Social, Culture, Prospect, Space, Serene, Nature, and Refuge*. With this background in mind is our main purpose to examine how the PSD can be experienced and how it can be used as a tool for evaluating green spaces.

Our work examines PSD in theory with a literature study where research by environment psychologists such as Kaplan and Kaplan, Ulrich, Hartig, and Stoltz are presented. The research highlights the importance of nature for human health and there is a lot of resemblance with the theory of Grahn. The literature study continues then with a focus on winter aspects where experiential value is highlighted. Furthermore, examines the PSD in practice with help of an observation study and with Slottsparken in Malmö as an example. A list of descriptions is used to investigate how they are experienced.

Our result shows that all eight PSDs are possible to find in Slottsparken. Some of them are found in different places while others are rare. In the same place, multiple PSDs can be found, and they overlap each other. The PSD is complex to describe with words, they are not measurable and some tend to be more speculative than others. Slottsparken has some places where no PSD fits and those we call non-PSD. Slottsparken has qualities during the winter that we discovered during our field visit. Those can be divided into two different qualities, visual and experience based. Finally, we can conclude that the PSD can be used for support when evaluating and understanding an environment, but are interpretable and are therefore not comprehensive. However, the PSD might work as an inspiration for a landscape architect's design process and work as guidance when designing parks.

Keywords: PSD, environmental psychology, wintertime, health, experience value

Innehållsförteckning

Figurförteckning	8
1. Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte.....	11
1.3 Frågeställningar	11
1.4 Metod och material.....	11
1.4.1 Litteraturstudie	11
1.4.2 Observationsstudie	12
1.4.3 Val av park	12
1.4.4 Avgränsningar	13
2. Litteraturstudie	14
2.1 Miljöpsykologins grunder	14
2.2 Parkkaraktärernas framväxt.....	14
2.3 Beskrivning av parkkaraktärerna.....	15
2.4 Andra metoder för att beskriva grönområden och dess kvaliteter.....	17
2.4.1 Kaplan och Kaplan.....	17
2.4.2 Ulrich	18
2.4.3 Hartig	19
2.4.4 Stoltz – en vidareutveckling.....	19
2.5 Värden i vintertid.....	22
2.5.1 Nödvändiga, frivilliga och sociala aktiviteter	22
2.5.2 Väder som en faktor	22
2.5.3 Åtgärder för att skapa vintervärden	23
2.5.4 Faktisk eller bildlig kontakt med naturmiljö.....	23
3. Platsbesök	24
3.1 Slottsparken	24
3.1.1 Indelning av Slottsparken	25
3.2 Parkkaraktärer i Slottsparken	26
3.2.1 Lilla dammen	26
3.2.2 Lördagsplan.....	27
3.2.3 Kärret	28
3.2.4 Stora dammen	29
3.2.5 Ön.....	30
3.2.6 Barrdungen.....	31

3.2.7 Linnéplatsen	32
3.2.8 Slottsmöllan	33
3.2.9 Mölleplatsen.....	34
3.2.10 Slottsträdgården	35
3.2.11 Sagolekplatsen	36
3.2.12 Carl Gustafsgången.....	36
3.2.13 Idrottsplatsen.....	37
3.2.14 Mariedalsparken.....	38
3.3 Parkkaraktärer i Slottsparken – upplevelsekartor.....	38
4. Diskussion	44
4.1 Parkkaraktärerna i teorin	44
4.2 Parkkaraktärerna i praktiken.....	45
4.3 Vintervärden	47
4.4 Metoddiskussion.....	49
4.5 Förslag på fortsatt forskning.....	50
5. Referenser.....	51
5.3 Bildkällor	54

Figurförteckning

<i>Figur 1. Patrik Grahns åtta parkkaraktärer.....</i>	<i>13</i>
<i>Figur 2. Modell över PSD:erna i relation till varandra (Stoltz 2020, s. 38)</i>	<i>18</i>
<i>Figur 3. Illustrationsplan som visar på olika rumsligheter i Slottsparken</i>	<i>22</i>
<i>Figur 4. Baskarta med indelning av platser</i>	<i>24</i>
<i>Figur 5. Exempel på artrikedom och variation & rofylldhet</i>	<i>25</i>
<i>Figur 6. Exempel på öppet och utsikt.....</i>	<i>26</i>
<i>Figur 7. Exempel på avskilt och skyddat & rofylldhet</i>	<i>27</i>
<i>Figur 8. Exempel på kultur och historia & inslag av vatten som vintervärde</i>	<i>28</i>
<i>Figur 9. Exempel på artrikedom och variation</i>	<i>29</i>
<i>Figur 10. Exempel på känsla av rymd</i>	<i>30</i>
<i>Figur 11. Exempel på öppet och utsikt & kultur och historia.....</i>	<i>31</i>
<i>Figur 12. Exempel på plats med fina vintervärden, mycket städsegrönt</i>	<i>32</i>
<i>Figur 13. Exempel på social gemenskap & vintervärden</i>	<i>33</i>
<i>Figur 14. Exempel på vinterkvaliteter & social gemenskap.....</i>	<i>34</i>
<i>Figur 15. Exempel på social gemenskap & vildhet och natur</i>	<i>35</i>
<i>Figur 16. Exempel på känsla av rymd.....</i>	<i>35</i>
<i>Figur 17. Exempel på social gemenskap & vildhet och natur</i>	<i>36</i>
<i>Figur 18. Exempel på icke-karaktär</i>	<i>37</i>
<i>Figur 19. Artrikedom och variation</i>	<i>38</i>
<i>Figur 20. Social gemenskap</i>	<i>38</i>
<i>Figur 21. Kultur och historia</i>	<i>39</i>

<i>Figur 22. Öppet och utsikt</i>	39
<i>Figur 23. Känsla av rymd</i>	40
<i>Figur 24. Rofyllighet</i>	40
<i>Figur 25. Vildhet och natur</i>	41
<i>Figur 26. Avskilt och skyddad</i>	41
<i>Figur 27. Sammanställning av alla åtta parkkaraktärer</i>	42

1. Inledning

1.1 Bakgrund

“Parker kan ha en positiv inverkan på människors koncentrationsförmåga och sänker stress- och irritationsnivån. Går man i parker får man bättre muskelmassa, andas frisk luft och exponeras för naturligt dagsljus. Alltsammans bidrar till ett friskare mer harmoniskt liv.”

(Berggren-Bärring & Grahn 1995 s. 7)

Dessa ord yttrades för nästan 30 år sedan men är minst lika relevanta idag. Med en växande befolkning behövs förtätning för ett fungerande samhälle vilket medför att grönområden minskar (Sveriges Kommuner och Landsting 2015). Detta i sin tur har en negativ påverkan på människors hälsa. Idag är de allra flesta medvetna om att vistelse i naturen är något positivt för oss människor, men trots vetskapen om detta spenderar majoriteten av oss 90 procent av vår vakna tid inomhus (Toivanen 2019). Enligt Folkhälsomyndigheten (2022) är det av betydelse för vår hälsa att vi har tillgång till grönska i vår boende- och vardagsmiljö. Det är därför viktigt att grönområden bevaras i stadsmiljöer och utformas så att människor vill vistas där.

Patrik Grahn, professor i landskapsarkitektur, har studerat grönområdets inverkan på människors hälsa och har tillsammans med forskningskollegor utvecklat åtta specifika parkkaraktärer (Bengtsson et al. 2018): *artrikedom och variation, social gemenskap, kultur och historia, öppet och utsikt, känsla av rymd, rofylldhet, vildhet och natur och avskilt och skyddat*. Parkkaraktärerna baseras på enkätsvar från flera tusen försökspersoner och ger tillsammans en beskrivning av människors behov av olika upplevelsevärden i grönområden (Berggren-Bärring & Grahn 1995). Berggren-Bärring och Grahn (1995) enkätundersökning visar på en hög enighet bland försökspersonerna, vilket gör att parkkaraktärerna går att tillämpa i utvärderingssammanhang liksom i planerandet och utformandet av grönområden.

I Sverige tar vintern upp stora delar av året. Den meteorologiska vintern sträcker sig från december till februari, men den kalendariska definitionen är diffus och tiden från lövfällning till knoppputspring är ofta längre än så (SMHI 2021). Under vinterhalvåret är tillgången på dagsljus begränsad. Större delen av en vanlig arbetsdag spenderas inomhus vilket gör att vi då går miste om det naturliga

solljuset. Enligt Klas Sjöberg, överläkare och adjungerad professor vid Gastrokliniken på Skånes universitetssjukhus, varierar D-vitaminhalten hos personer i Sverige mycket beroende på årstiden (Romare 2016). Efter sommarperioden har man sett att halten av D-vitamin är dubbelt så hög jämfört med efter vintern. Långvarig brist av D-vitamin är skadligt för hälsan och kan orsaka benuppmjukning (Livsmedelsverket 2022). Under vinterhalvårets korta dagar drabbas många också av årstidsrelaterade besvär som trötthet, nedstämdhet och sömnproblem. Forskning visar på att utomhusvistelse under vintern kan hjälpa till och lindra dessa besvär (Küller 2005a). Därför är det viktigt att vistas ute under vinterhalvåret.

Med utgångspunkt i denna bakgrund vill vi undersöka hur parkkaraktärerna kan se ut i praktiken och hur de kan tillämpas för utformningen av grönområden. Det är konstaterat att utomhusvistelse i all form är bra för oss människor under hela året, men speciellt under vinterhalvåret. Vi landskapsarkitekter bär därför på ett ansvar att planera ändamålsenliga parker och grönområden som bär på kvaliteter även under vintertid.

1.2 Syfte

Syftet med vårt arbete är att få en djupare förståelse för parkkaraktärerna och hur de växt fram. Vidare vill vi, genom att studera Slottsparken i vintertid ta reda på hur parkkaraktärerna kan se ut i praktiken och användas som utvärderande verktyg.

1.3 Frågeställningar

- Hur har Patrik Grahns åtta parkkaraktärer växt fram och hur förhåller sig de till andra miljöpsykologiska teorier?
- Vilka av Patrik Grahns åtta parkkaraktärer går att uppleva i Slottsparken, Malmö, studerat under vintertid?
- Vilka specifika vintervärden går att finna i Slottsparken?

1.4 Metod och material

Metoden som används för detta arbete består av två delar.

1.4.1 Litteraturstudie

Den första delen är en litteraturstudie där litteratur i form av avhandlingar, rapporter och tidigare forskningsarbeten sammanställs, jämförs och diskuteras.

Litteraturen är hämtad från böcker via primo, myndigheters hemsidor och vetenskapliga artiklar via Web of Science och Scopus.

1.4.2 Observationsstudie

Den andra delen består av observationer från platsbesök, som sammanställs och redovisas med hjälp av grafiskt material. Vi har tagit inspiration från tidigare studentarbeten (Dahlström 2022 & Nordh 2006) och sedan utvecklat en egen metod.

1.4.2.1 Pilotstudie – eftermiddag 1 februari

Det första vi gjorde var att bekanta oss med Slottsparken. Vi har besökt parken enstaka gånger innan, men det kändes nödvändigt för studien att lära känna platsen för att kunna orientera sig innan vi påbörjade undersökningen av parkkaraktärerna. Vi promenerade runt i parken, på stigar och ibland avvek vi från dessa. Vi stannade upp med jämna mellanrum och kände in parkens olika delar. I parken finns det informationskartor som vi tittade på. Besöket tog totalt ca 4 timmar som vi delade upp det i två pass. Under besöket förde vi anteckningar för vår egen skull och ibland stannade vi upp för att diskutera våra intryck och hur vi upplevde parken. Syftet med första besöket var också att komma fram till en indelning av parkens olika platser för att underlätta kartläggningen av parkkaraktärerna i senare skede. Vårt tillvägagångssätt för att dela in parken utgick till största del från hur Malmö stad har valt att dela upp parken. Sedan kompletterade vi med egna tankar om vissa indelningar (för indelning se figur 4, *baskarta med indelning av platser*). Redan under pilotstudien identifierade vi områden där ingen av Grahns åtta parkkaraktärer riktigt passade in. Dessa benämns i fortsättningen av vårt arbete som *icke-karaktärer*.

1.4.2.2 Observationsstudie - förmiddag 6 februari och heldag 8 februari

Efter att vi bekantat oss med parken besökte vi den två gånger till för att systematiskt undersöka var vi upplever att parkkaraktärerna finns. Till platsbesöket hade vi med oss en fysisk karta, tabell med parkkaraktärerna (se figur 1, *Patrik Grahns åtta parkkaraktärer*, i kapitel 2) och anteckningsblock. Vi besökte ett område i taget och stannade ca 20–30 min på varje. När vi anlände till en ny plats undersökte vi först platsen var för sig i tystnad och sedan diskuterade vi våra intryck tillsammans. Områdena besöktes inte i någon särskild ordning. Efter besöket sammanställde vi våra anteckningar för att sedan beskriva hur parkkaraktärerna upplevdes för varje område.

1.4.3 Val av park

Observationsstudien genomfördes i Slottsparken i centrala Malmö, som är en park som vi endast besökt ett fåtal gånger tidigare. Slottsparken är en av Malmö

största och mest välbesökta parker och det är en bra förutsättning för att hitta parkkaraktärerna.

1.4.4 Avgränsningar

Arbetet undersöker parkkaraktärer i Slottsparken med tillägg av Mölleplatsen och Slottsträdgården. Studien utgår från Malmö stads indelning av parken, med undantag för några egna kompletteringar. (För indelning se figur 4 *Baskarta med indelning av platser*, i kapitel 3). Undersökningen sker under vintertid eftersom vintern i Sverige tar upp stora delar av året.

2. Litteraturstudie

2.1 Miljöpsykologins grunder

Miljöpsykologi handlar om samspelet mellan människa och miljö och kan bidra med viktigt underlag för planeringen och utformningen av samhället. Ämnet kallades från början för arkitekturpsykologi och kan sägas ha uppstått i skärningspunkten mellan arkitektur och psykologi (Küller 2005b). Det var på 1970-talet som ämnet fick ta plats på riktigt inom forskningen och på 1980-talet fullkomligt exploderade miljöpsykologiska studier både nationellt och internationellt (Küller 2005b). Några forskare, förutom Patrik Grahn, som varit speciellt inflytelserika i det miljöpsykologiska fältet är paret Rachel och Stephen Kaplan och Roger S. Ulrich. Deras forskningsstudier och teorier presenteras senare i detta kapitel.

En viktig fråga inom forskningen om miljöpsykologi har varit att hitta vilka fysiska landskapselement som kan förklara varför vi tycker om eller inte tycker om en miljö (Hägerhäll 2005). Ett vanligt tillvägagångssätt har varit att visa bilder av olika landskap för försökspersoner som på en skala får bedöma hur mycket de tycker om varje bild. Denna bedömning kallas inom forskning för preferens och behandlar endast den visuella upplevelsen. Forskare har ofta satt likhetstecken mellan stadsmiljö och stress, medan de naturliga miljöerna har ansetts ha en avstressande inverkan på människan (Küller 2005b). Forskningen har också visat att människans välmående kan påverkas positivt genom att enbart iakttä fotografier av natur (Ulrich 1993). I detta arbete fokuserar vi på observationer i form av platsbesök för att undersöka vilka kvaliteter som kan upplevas i en miljö (se kapitel 3. Platsbesök).

2.2 Parkkaraktärens framväxt

Patrik Grahns parkkaraktärer grundar sig på omfattande enkätundersökningar som sedan sammanställts, grupperats och vidareutvecklats med tiden. I Berggren-Bärring och Grahns rapport Grönstrukturens betydelse för användningen (1995) finns metoden för insamlandet av materialet beskriven. Organisationer, i form av kultur- och idrottsföreningar, skolor, sjukhem, äldreboende med fler, i tre svenska

städer har blivit tillfrågade vilka parker de använder och vilka kvaliteter de uppskattar där. Utifrån fotografier på olika parkmiljöer har organisationerna fått ange lämpligheten för gruppens användning. För att få en djupare förståelse för upplevelsen av grönområden och varför vissa parker väljs framför andra har några utvalda försökspersoner dessutom fört dagboksanteckningar under ett års tid. Utifrån enkätsvaren och dagboksanteckningarna, som efterföljdes av intervjuer, sammanställdes flera hundra kvaliteter. Genom faktoranalyser grupperades slutligen de olika kvaliteterna till de åtta parkkaraktärerna (Berggren-Bärring & Grahn 1995). De åtta parkkaraktärer som nämns i Berggren-Bärring & Grahns rapport (1995) har senare omformulerats och vidareutvecklats.

2.3 Beskrivning av parkkaraktärerna

Grahns åtta parkkaraktärer ger genom sina kriterier och beskrivningar en ökad förståelse för hur ett grönområde som bidrar till välmående kan se ut. Här nedan presenteras parkkaraktärerna och deras beskrivning:

Karaktärerna (Bengtsson et al. 2018, s.12)	Beskrivning (Bengtsson et al. 2018, s. 12)	Beskrivning (Grahn 2005, s. 252)
1. Artrikedom och variation	Att området inbjuder till upptäckter av många olika arter, av träd, blommor, fåglar mm.	Mångfald av djur- och växtarter med bär, svampar, fjärilar, fåglar och blommor. Platsen kan associeras till edens lustgård.
2. Social gemenskap	Miljöer och platser som inbjuder till gemenskap, såsom gågator, marknader mm.	Platsen ger möjlighet till möten mellan människor, umgänge och sociala kontakter. Människor söker sig dit för att delta i aktiviteter som dans, musik, mat eller för att se andra människor roa sig, att exempelvis samlas till en majstång.
3. Kultur och historia	Miljöer eller inslag i miljöer som vittnar om människors arbetsinsatser, tro och värderingar.	En plats relaterad till symboler för mänskliga värderingar, uttryck för religion och historiska händelser som erbjuder fascination inför tidens gång.
4. Öppet och utsikt	Platser som kan inbjuda till utsikt, men även till	Utsikt och gröna, öppna ytor som ängen och tunet, de

	tillfälliga aktiviteter som lek och idrott.	urgamla skandinaviska platserna för marknader, ting, val av kungar. Idag drakflygning, idrott och picknick. Överblick för vad som händer.
5. Känsla av rymd	Att få en känsla av att komma in i en annan värld, att området är så pass stort och rymligt, så man inte behöver fundera på var gränserna är.	Vilsam känsla av att "komma in i en annan värld" en sammanhållen helhet, som en bokskog, en havsstrand, en plats dit man kan söka sig för reflektion.
6. Rofyllighet	En trygg miljö, där rofylldheten skapas av såväl ljudmiljön som frånvaron av skräp och vandalism.	Ro och tystnad. Ljud från vind, fåglar och insekter. Platsen signalerar vördnad, andakt, renhet och lugn. Seren, ej skräp, ogräs, buller och störande människor.
7. Vildhet och natur	Att området ger ett intryck av att träd och vegetation är naturligt uppvuxet och självsått: att ingen människa skapat det – ett naturligt sammanhang.	Vild natur där växter ser ut att vara självsådda. Lav- och mossbelupna stenblock, gamla stigar, mystik och association till sägner.
8. Avskilt och skyddat	Platser där man kan få vara för sig själv, gärna omgärdade med träd och buskar, som bersåer.	Omgärdade trygga nästen, platser som personer lätt kan appropriera som sina egna. Barnets koja, en trädgård för den vuxne. Ett eget revir för sinnliga upplevelser.

Figur 1. Patrik Grahn's åtta parkkaraktärer

Patrik Grahn och Ulrika Stigsdotter (2010) diskuterar i sin rapport vikten av de åtta parkkaraktärerna och kommer efter en folkhälsoundersökning fram till att det finns fyra karaktärer som ses som extra stödande och hälsofrämjande. Dessa är: *avskilt och skyddat*, *rofylldhet*, *vildhet och natur* samt *artrikedom och variation*. Grahn och Stigsdotter (2010) menar att en kombination av dessa karaktärer tillsammans skapar den mest återställande miljön för stressade människor. Karaktärerna *öppet och utsikt* samt *kultur och historia* å andra sidan, riktar sig i

stället till de som är något mindre stressade. Denna utgångspunkt har också varit vägledande i utformningen av rehabiliteringsträdgårdar (Grahn 2005).

Grahn (2005) diskuterar också kopplingen mellan parkkaraktärerna och menar att alla åtta parkkaraktärer kan förekomma i ett och samma område. En park som är varierad och har många rumskaraktärer representerade, attraherar fler besökare än en park där bara några karaktärer finns (Grahn 2005). Grahn (2005) har också utfört forskningsstudier i olika typer av förskolemiljöer. Resultatet visar på att varierade miljöer med många karaktärer påverkar barns koncentrationsförmåga, motorik och hälsa på ett positivt sätt.

2.4 Andra metoder för att beskriva grönområden och dess kvaliteter

Grahn är inte den enda som tagit fram metoder för att beskriva olika kvaliteter i grönområden. Här nedan bedrivs kortfattat några framstående miljöpsykologer och deras forskningsstudier och teorier.

2.4.1 Kaplan och Kaplan

Forskarparet Rachel och Stephen Kaplan är två miljöpsykologer som haft stor inverkan inom området. De har utvecklat en så kallad preferens-matris som kan förstås utifrån kriterierna: sammanhang, komplexitet, läsbarhet och mystik (Kaplan et al. 1998). Matrisen som förklarar hur människor betraktar grönområden byggs upp av de två faktorerna; understanding och exploration (på svenska förståelse och utforskning), vilka är stommen i deras teori. I likhet med Grahn har Kaplan och Kaplans forskningsstudier gått ut på att visa fotografier eller skisser av olika miljöer som sedan försökspersonerna får säga hur mycket de tycker om utifrån en betygsskala från 1–5. Försökspersonerna tenderade att svara ganska lika, trots olika bakgrund och boendesituationer. Miljöer med slät mark och spridda träd fick högt betyg, medan miljöer som utgörs av stora öppna oidentifierade fält eller tät vegetation utan genomsikt fick lågt betyg (Kaplan et al. 1998). Kaplan och Kaplans forskningsresultat liknar på så sätt Grahns.

Kaplan (1995) pratar också om *The Attention Restoration Theory*, förkortad ART, vilken kan förstås utifrån begreppen: riktad uppmärksamhet och fascination. Teorin grundar sig i psykologen William James påstående att människans informationsintag sker genom två typer av uppmärksamhet: frivillig uppmärksamhet och ofrivillig uppmärksamhet, som sedan Kaplan väljer att kalla riktad uppmärksamhet och fascination (Kaplan 1995). Den riktade uppmärksamheten använder vi för att uppmärksamma företeelser som i sig inte drar till sig uppmärksamhet. Den kräver ansträngning och används till exempel

när vi koncentrerar oss för att läsa en svår text (Kaplan 1995). Fascination, å andra sidan, uppstår spontant helt utan ansträngning när en företeelse av sig själv drar till sig uppmärksamhet. Det kan handla om företeelser i omgivningen, till exempel vilda djur eller grottor, som medfött väcker fascination inom oss (Kaplan 1995).

ART indikerar dessutom att vår förmåga till riktad uppmärksamhet leder till trötthet som senare kan resultera i utmattning (Kaplan & Kaplan 1989). För att kunna motverka denna utmattning föreslår ART att en miljö ska 1) erbjuda en känsla av att vara borta från den vardagliga miljön, 2) ge en känsla av omfattning, av en sammanhängande värld, 3) erbjuda möjligheter till fascination, som enligt ART ofta tillhandahålls i naturliga miljöer, och 4) stämma överens med individuella behov och förmågor (Kaplan & Kaplan 1989). Riktad uppmärksamhet och fascination kan alltså sägas stå i motsats till varandra. Att utsätta sig för mycket riktad uppmärksamhet gör att vi blir trötta och för att kunna återställa oss från trötthet behövs fascination. Och fascination får vi bland annat uppleva när vi vistas i naturliga miljöer.

2.4.2 Ulrich

En annan miljöpsykolog som haft stort inflytande är Roger S. Ulrich, professor i arkitektur på Chalmers tekniska högskola och tidigare professor i landskapsarkitektur vid Texas A&M University. Ulrich menar likt Kaplan att evolutionära egenskaper spelar en stor roll i hur människan uppfattar och reagerar på olika miljöer. Miljöer innehållande vegetation och vatten är exempel på miljöer som människan evolutionärt sett har uppfattat som trygga (Ulrich 1986). När vi idag befinner oss i miljöer som liknar dessa, framkallar hjärnan fortfarande omedvetna reaktioner om att faran är över. Dessa reaktioner kan i sin tur minska stress och ångest (Ulrich 1986). Ulrich menar alltså att naturliga miljöer har en positiv effekt för återhämtning från stress och denna teori kallas *Stress Reduction Theory*, förkortat SRT (Ulrich et al. 1991). Stadsmiljöer å andra sidan, kan enligt Ulrich et al. (1991) i stället orsaka stress, eftersom dessa påkallar stimuli som kan få människan att känna sig hotad.

Ulrich föreslår att en miljö innehållande vissa egenskaper ska vara särskilt bra för återhämtningen från stress. Egenskaper som föreslås är (Ulrich 1986): 1) komplexitet - antalet objekt som är oberoende av varandra är måttlig till hög, 2) strukturerad komplexitet - någon form av ordning eller mönster, 3) måttlig till hög nivå av djup som är tydligt definierat, 4) relativt jämn markyta som lämpar sig för rörelse, 5) en böjd siktlinje som gör observanten medveten om vad som väntar bortom de visuella gränserna och 6) hotet är minimalt eller saknas. Ulrich har kommit fram till att dessa sex egenskaper är generella och uppskattas av de flesta människor, vilka kan jämföras med både Grahns åtta parkkaraktärer och Kaplan och Kaplans preferens-matris (Ulrich 1986, Berggren-Bärring & Grahn 1995, Kaplan & Kaplan 1998).

Förutom att natur har en återhämtande effekt mot stress har Ulrich också kommit fram till att naturmiljöer kan spela stor roll inom vården. I en studie gjord på ett sjukhus i USA undersökte Ulrich (1984) hur snabbt patienter tillfrisknade efter att ha opererat gallblåsan. Ulrich kom fram till att patienter som hade rum med utsikt mot ett grönområde med stora träd tillfrisknade snabbare än patienter med utsikt mot en slät tegelvägg. De patienter som hade utsikt mot vegetation hade också färre komplikationer som ihållande huvudvärk och illamående, och behövde betydligt färre injektioner av starka smärtstillande medel (Ulrich 1984). Ulrich et al. (1991) har genomfört andra experiment där stadsmiljö och naturmiljö jämförts. 120 försökspersoner fick se en stressframkallande film och därefter titta på filmklipp innehållande antingen naturmiljöer eller stadsmiljöer. De försökspersoner som fick se naturmiljöer återhämtade sig snabbare från stressreaktionerna filmen hade väckt. Det märktes dels i deltagarnas egna svar på frågor om hur de mådde och kunde dels också avläsas i kroppsliga reaktioner som exempelvis lägre blodtryck (Ulrich et al. 1991).

2.4.3 Hartig

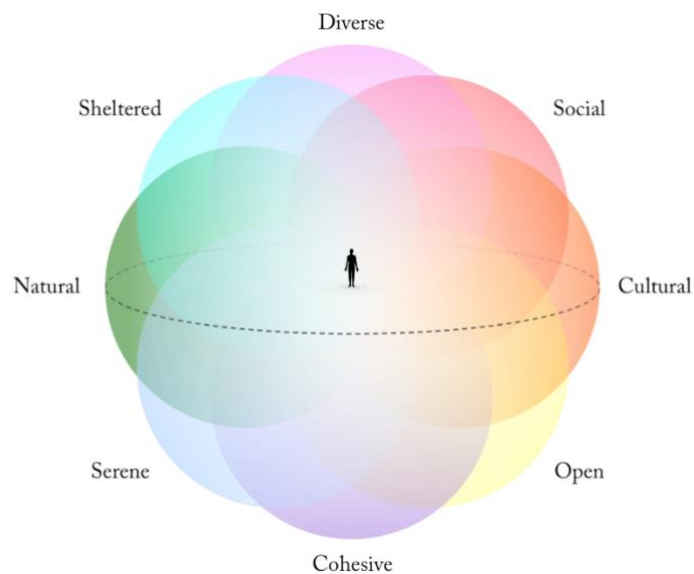
Terry Hartig, professor i miljöpsykologi på Uppsala Universitetet, har forskat om restaurativa miljöer och hur människan återhämtar sig från stress och mental trötthet. Likt Ulrich har Hartig i flera av sina studier jämfört stadsmiljöer och naturmiljöer. I ett fältexperiment ville Hartig (2005) undersöka hur de ovan nämnda teorierna ART (Kaplan 1995) och SRT (Ulrich et al. 1991) kan komplettera varandra. Experimentet gick ut på att ett antal försökspersoner fick gå en promenad i ett naturreservat respektive en stadsmiljö. Under promenaden mättes försökspersonernas blodtryck med jämna mellanrum. Försökspersonerna fick också genomföra ett uppmärksamhetstest en gång innan promenaden, en gång halvvägs genom, och slutligen en gång efter. Resultatet visade inledningsvis på stora skillnader i blodtryck hos försökspersonerna i naturmiljön, respektive stadsmiljön. Men när promenaden var slut låg de båda grupperna på ungefär samma blodtryck. När det kom till uppmärksamhetstestet visade försökspersonerna i naturgruppen på en liten förbättring efter halva promenaden, medan försökspersonerna i stadsgruppen visade på en avsevärd försämring i uppmärksamhet efter halva promenaden (Hartig 2005). Utifrån resultatet drar Hartig (2005) slutsatsen att de två teorierna behandlar processer som kan vara i gång samtidigt. Både den fysiologiska stressåterhämtningen och återhämtningen av koncentrationen fortgick alltså under påverkan från omgivningen och Hartig (2005) menar därför att det kan vara värt att diskutera en förening av de två teorierna.

2.4.4 Stoltz – en vidareutveckling

Med utgångspunkt i Grahns åtta parkkaraktärer har en modern tolkning av dessa gjorts av forskaren Jonathan Stoltz (2020). Stoltz undervisar och forskar i miljöpsykologi och hur landskapsplanering och miljödesign kan stödja människors hälsa och välbefinnande (SLU 2022). I Stoltz avhandling benämns

parkkaraktärerna som *Perceived Sensory Dimensions*, i denna del används förkortningen PSD. PSD kan enligt Stoltz tolkas som synonymt med att uppleva kvaliteter. För att beskriva innebörden gör Stoltz en liknelse med att PSD kan tänkas som att visualisera färger, men kombinerat med våra andra sinnen och kognitiva förmåga. Parkkaraktärerna får då en större betydelse än enbart det visuella och det blir något vi kan uppleva med hela kroppen. Däremot betonar Stoltz att det alltid kommer finnas individuella skillnader för hur vi förstår vår omgivning och att det är komplext att skapa en modell som tar hänsyn till detta. Parkkaraktärerna är indelade i grundläggande kategorier och det kommer alltid resultera i en förenklad bild av vår uppfattningsförmåga. Dock lyfter Stoltz fram att det kan finnas en skillnad i hur olika människor visualiserar och klassificerar färg. Människan har namngivit endast ett fåtal av alla synliga färger på spektrumet, men vår visualiseringsförmåga är betydligt större än så. Färger som inte namngivits kan fortfarande upplevas av människor och saknar inte betydelse, men det kan finnas en mening med att namnge företeelser. I sin tur kan detta öka vår förståelse för upplevelser och det kan bidra till en bättre kommunikation.

Stoltz (2020) föreslår att PSD kan liknas med en färgpalett bestående av åtta grundläggande kvaliteter som likt färg kan kombineras och blandas. Blandningen av dessa ger flera resultat som i sin tur kan tillämpas i olika miljöer för att möta olika behov. Vid observationsstudier för att kartlägga karaktärerna kan en färg för varje kvalitet användas. Det finns ingen specifik färgpalett att utgå från i dagsläget och Stoltz diskuterar att olika nyanser av grönt bör undvikas för att det kan vara svårt att urskilja på kartan. Efter prövning har Stoltz kommit fram till att använda följande färger för representation av PSD, *Vildhet och natur = grön, Kultur och historia = orange, Känsla av rymd = lila, Artrikedom och variation = rosa, Avskilt och skyddat = cyan, Öppet och utsikt = gul, Rofyllighet = blå och Social gemenskap = röd.*

Figur 2. Modell över PSD:erna i relation till varandra (Stoltz 2020, s. 38)

I figuren föreslås hur PSD:erna kan stå i relation till varandra för att tillhandahålla ett verktyg för miljöplanering och design med olika behov i åtanke. De fyra mest restaurativa kvaliteterna är *rofylldhet*, *avskilt och skyddad*, *vildhet och natur* och *känsla av rymd*, är placerade till vänster i modellen. Resterande mer stimulerande kvaliteter är placerade till höger i modellen.

Stoltz (2020) håller delvis med om hur Grahn och Stigsdotter (2010) och Bengtsson et al. (2018) benämner och tolkar de åtta parkkaraktärerna, men har egna förslag på en alternativ tolkning. Eftersom de kan tolkas som upplevda egenskaper som liknar färger borde varje karaktär vara 1) märkt med ett adjektiv och 2) undvika termer som används för att benämna närbesläktade teoretiska begrepp. Stoltz (2020) anser att Grahn och Stigsdotters (2010) tolkning av *artrikedom och variation* är något problematisk att kommunicera då en del människor tenderar att tolka det som endast ett mått på platsens biologiska mångfald. Stoltz förslag är att tolka denna karaktär som mer allmän och i stället se det som en miljö med mycket variation.

Stoltz (2020) diskuterar svagheter med PSD eftersom det utgår från ett människocentrerat perspektiv. PSD grundar sig på studier där olika uttryckta behov har sammanställts och definieras då inte utifrån parkens fysiska egenskaper. Det är inte ett betyg på platsens estetiska eller fysiska egenskaper utan ett betyg på hur mycket de använder platsen utifrån deras erfarenheter och behov. Därför menar Stoltz att varje kvalitet måste anpassas och modifieras efter sammanhang och syfte. Det är något som både kan försvåra och fördröja en landskapsarkitekts designprocess.

Stoltz (2020) har i sin avhandling kommit fram till att det är möjligt att åstadkomma grönytor med hög kvalitet även inom begränsade ytor, men av betydelse för återställande av stress är det ofta associerat med större grönytor. Det har en stor betydelse i dagens samhälle som förtätas alltmer och skulle kunna användas som ett argument för att bevara grönområden som ofta betraktas som potentiell mark för ny bebyggelse. Detsamma gäller för *öppet och utsikt*, *vildhet och natur*, *känsla av rymd* och *rofylldhet*. De andra PSD:ernas egenskaper som till exempel *avskilt och skyddat* och *artrikedom och variation* är lättare att uppnå på begränsade ytor. Den *sociala gemenskapen* och *kultur och historia* kan till och med gynnas av en mer förtätad samhällsplanering. Vissa av PSD kan kombineras på samma plats medan det ibland behövs avvägningar. Därav kan det vara av betydelse att öka förståelsen för hur olika PSD kan interagera i en miljö för att undvika konflikter mellan olika behov. Förståelsen för sådan dynamik och användningen av modellen kan gynna kommunikationen och för att bättre förstå PSD dess positiva effekter.

2.5 Värden i vintertid

Nästan all miljöpsykologisk forskning grundar sig på studier som utförts under sommarhalvåret. Med undantag från ett antal tidigare studentarbeten som undersökt kvaliteter i vegetation under vintertid (Hansson 2020, Pettersson 2020, Åslund 2007), råder det brist på forskningsstudier som diskuterar upplevelsevärden och gestaltning vintertid. Därför vill vi få med ett perspektiv i vintertid. Här nedan presenteras kortfattat några studier som kan kopplas till miljöpsykologi i vintertid.

2.5.1 Nödvändiga, frivilliga och sociala aktiviteter

Jan Gehl, arkitekt och professor i stadsplanering, är en av de som diskuterar rörelsemönster i staden beroende på årstid och väderlek. Gehl tar i sin välkända bok *Liven mellem husene* (2017) upp tre typer av aktiviteter i det offentliga rummet: nödvändiga aktiviteter, frivilliga aktiviteter och sociala aktiviteter. De nödvändiga aktiviteterna är sådana som sker under alla förhållanden. Det handlar om vardagliga aktiviteter som att till exempel gå till skola eller jobb, att handla eller att vänta på bussen. De frivilliga aktiviteterna, å andra sidan, är till stor del rekreativa och kan handla om att strosa runt på stan eller sitta i solen. Enligt Gehl förekommer dessa enbart när de yttre villkoren är bra, och då spelar just utformningen av en plats, vädret och utomhustemperaturen en stor roll. De sociala aktiviteterna är knutna till de andra aktiviteterna och kan alltså bara uppstå om de nödvändiga eller frivilliga aktiviteterna finns. Det kan handla om aktiva kontakter som när barn leker med andra barn eller samtal människor emellan, men kan också innebära passiva kontakter som att se och höra andra människor (Gehl 2017).

En undersökning gjord mellan januari - juli år 1968 i Köpenhamn visar på att antalet fotgängare på gånggatorna tredubblades när sommaren började nalkas jämfört med januari månad (Gehl 2017). Undersökningen visar också på att det under vintertid främst är gå- och ståaktiviteter som förekommer, medan sittaktiviteter och barns lek minskar avsevärt (Gehl 2017). Gehl drar alltså slutsatsen att både de frivilliga och sociala aktiviteterna minskar under vintermånaderna.

2.5.2 Väder som en faktor

En annan studie som pekar på att utemiljöer används olika beroende på väder och klimat är *Climate and behaviour in a Nordic city* (Eliasson et al. 2007). I studien som genomfördes i Göteborg jämförs fyra olika miljöer: torg, park, innergård och hamnområde, både sommartid och vintertid med syftet att ta reda på hur väder och mikroklimat påverkar människors användning av utemiljöer. Resultatet visar att vädret påverkade användningen av de olika miljöerna och att deltagarnas intryck av miljöerna skiftade beroende på väderfaktorer (Eliasson et al. 2007). Likt Gehl (2017) visar den här studien att när solljuset och lufttemperaturen ökade

i de olika miljöerna, ökade också antalet människor som vistades där (Eliasson et al 2007). Eliasson et al. (2007) drar slutsatsen att solinstrålning, lufttemperatur och vind är aspekter som påverkar människors platsrelaterade närvaro, uppfattningar och känslor.

2.5.3 Åtgärder för att skapa vintervärden

I forskningsrapporten *Urban Winter: Applying winter city planning principles to improve livability at the University of Winnipeg* lyfter rapportförfattaren Meagan Henke (2006) fram en arbetsmodell för att skapa ett bekvämt stadsliv för invånare i städer belägna på breddgrader som är starkt påverkade av vinterklimat stora delar av året. Henke (2006) nämner att utomhusvistelse är bra för den mentala och fysiska hälsan och hur detta blir extra viktigt i vintertid, då vi ofta, på grund av mörker och kyla, lever mer isolerade och stilla liv. Henke (2006) föreslår vidare ett 50-tal åtgärder, där flera aspekter tas i åtanke, för att förbättra utevistelse i staden under vinterhalvåret. Åtgärderna handlar både om fysiska och sociala såväl som ekonomiska ingrepp och en specifik åtgärd Henke nämner är: ”focus on the fun and beauty of winter” (Henke 2006 s.93). Utsmyckning i form av planteringar med vinterfärging är också något som Henke (2006) nämner är viktigt för att skapa en mer attraktiv utevistelse.

2.5.4 Faktisk eller bildlig kontakt med naturmiljö

Brooks et al. (2017) har genomfört en studie där naturens betydelse för välmående beroende på årstidsskiftningar undersökts. Försökspersonerna som var studenter på University of Regina i Kanada, fick i uppgift att antingen gå en promenad i inomhusmiljö eller i en parkmiljö och därefter besvara olika frågor om sitt välmående. Frågorna handlade både om hur glada försökspersonerna kände sig och hur stressade de kände sig. Totalt deltog över 100 studenter och studien pågick antingen under höstterminen eller under vinterterminen (Brooks et al. 2017). Den första studien efterföljdes av en andra, där försökspersonerna i stället fick uppge sitt välmående efter att ha studerat ett antal fotografier. Fotografierna visade antingen stadsmiljö eller naturmiljö under hösten eller under vintern (Brooks et al. 2017). Resultatet i de båda studierna visar att både faktisk och bildlig kontakt med naturmiljöer gynnar vårt välmående, men att faktisk kontakt är mer effektiv. Brooks et al. (2017) drar också slutsatsen att dessa fördelar förekommer oavsett årstid.

3. Platsbesök

3.1 Slottsparken

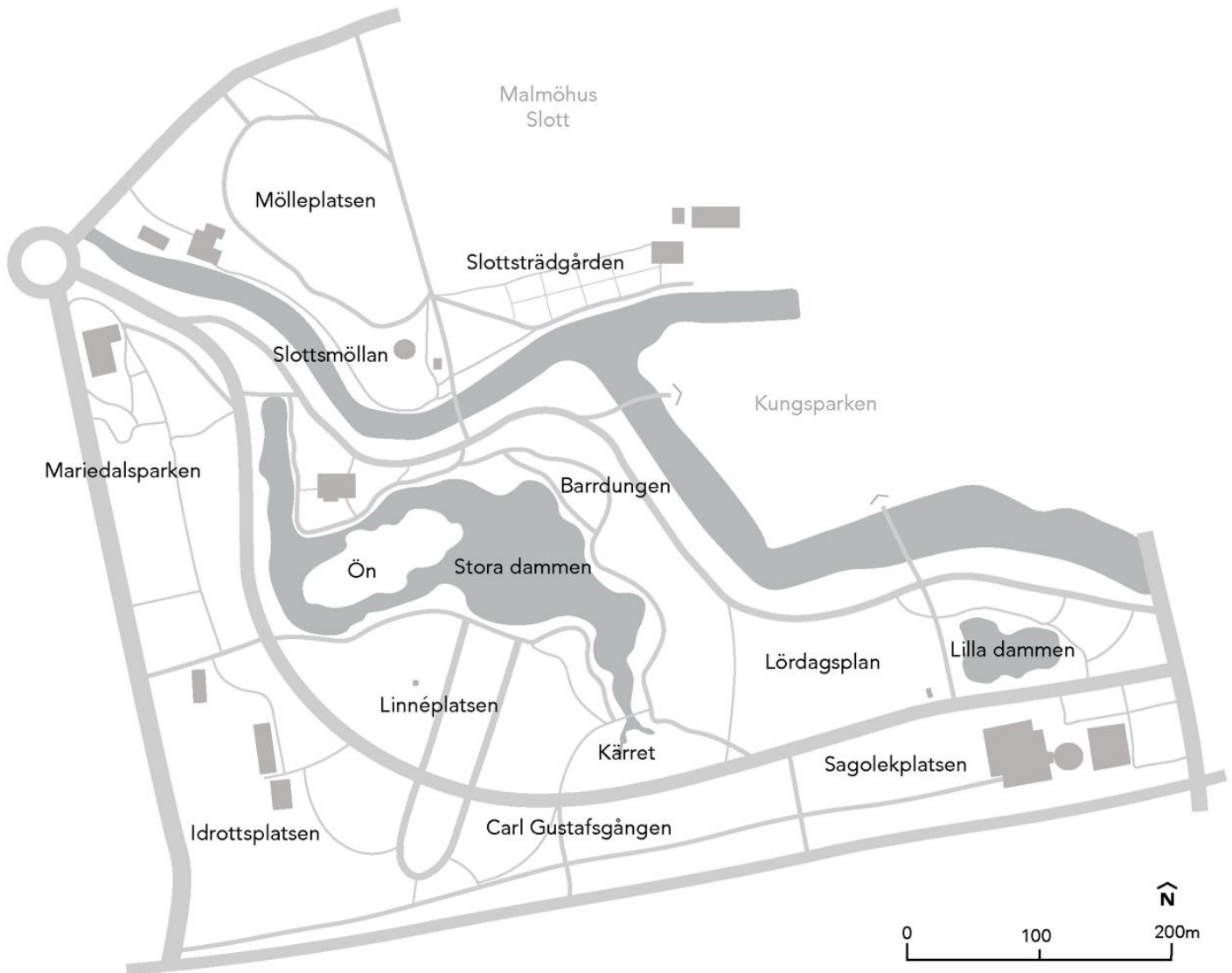
Slottsparken invigdes år 1900 och innan dess hade området fungerat som militärt övningsområde (Malmö Stad 2020). Det var den danske landskapsarkitekten Edvard Glaesel som i slutet av 1890-talet fick i uppdrag att rita parken. Glaesel tog inspiration av den amerikanske landskapsarkitekten Frederick Law Olmsteds, som ritat välkända Central Park i New York, och hans idéer om en vardagspark för alla åldrar och samhällsklasser. Vatten blev ett ledord för parken och idag är Slottsparken, på 21 hektar, en av Malmös största och mest välbesökta parker (Malmö Stad 2020). I direkt anslutning till parken ligger Slottsträdgården, Mölleplatsen och Kungsparken.

Figur 3. Illustrationsplan som visar på olika rumsligheter i Slottsparken

3.1.1 Indelning av Slottsparken

Nedan presenteras det underlag som använts vid vårt platsbesök. För att underlätta orienteringen i Slottsparken delade vi in parken i olika delområden.

Figur 4. Baskarta med indelning av platser

3.2 Parkkaraktärer i Slottsparken

I detta avsnitt redovisas resultatet av observationsstudien i Slottsparken. Vi beskriver vilka parkkaraktärer som vi har hittat i varje delområde i parken och knyter också an till specifika värden som kan kopplas till vintertid, dessa kallar vi vintervärden. Resultatet består av våra egna intryck och upplevelser på plats och är spekulationer. Platsbesöket skedde under två tillfällen: förmiddagen den 6 februari och för-och eftermiddag den 8 februari. Vädret var vid första besöket gråmulet och nollgradigt och vid andra besöket var det soligt och några minusgrader.

3.2.1 Lilla dammen

Figur 5. Exempel på artrikedom och variation & rofylldhet

Artrikedom och variation: Området har en stor variation i vegetation. Det finns olika slags träd, buskar och perenner. Strukturen på vegetationen består inte bara av sammankopplade växtbestånd utan flera arter är utspridda som solitärer. Dammens utformning är naturlig och det känns som att den smälter in på platsen. Fåglar verkar trivas här.

Rofylldhet: Norr om Lilla dammen finns mindre rum skapat av hög vegetation. Det finns bänkar som signalerar att det är en plats att stanna på och betrakta. Vattnet bidrar till en känsla av rofylldhet.

Avskilt och skyddat: Trots att Kung Oscars väg, som är ganska trafikerad, ligger väldigt nära upplevs området som skyddat. Befinner man sig vid norra sidan av dammen fungerar vattnet som en avgränsning från bilvägen. Vegetationen skapar små rum, där man kan sitta ifred.

Icke-karaktär: Öster om lilla dammen finns det en yta som enligt oss inte ingår i någon av de åtta parkkaraktärerna, utan är en icke-karaktär. Platsen består av gräsmatta, avenbokshäckar, några träd och stigar. Platsen känns varken öppen eller avskild, bjuder inte in till sociala aktiviteter och det finns inga sittytor. Det finns inte spår av kultur eller historia, inga vilda inslag och ingen känsla av att komma in i en annan värld (*känsla av rymd*). Platsen upplevs mer som en genomfart.

Vintervärden: Platsen är relativt vindskyddad med den högre vegetationen vilket gör det möjligt att slå sig ner här på bänkarna även i kalla temperaturer, för att titta på dammen. Det finns städsegrönt och gräs/vass som skapar fina vintersilhuetter.

3.2.2 Lördagsplan

Figur 6. Exempel på öppet och utsikt

Social gemenskap: Det är en plats som bjuder in till aktivitet, sporter eller som mötesplats för människor och djur. Det finns ett mindre café i anslutning.

Öppet och utsikt: Det är en stor, öppen och relativt platt gräsmatta med långa siktlinjer.

Natur och vildhet: På västra delen av planen finns en höjd med vildvuxen vegetation. Träden är stora och det finns ett tydligt buskskikt.

Vintervärden: Förutom några stora tallar, finns det inget som direkt utmärker sig på platsen under vintertid. Det lilla caféet har öppet året runt, vilket gör det möjligt för möten även nu.

3.2.3 Kärret

Figur 7. Exempel på avskilt och skyddat & rofylldhet

Rofylldhet: Trots närhet till bilväg går det att uppleva en känsla av lugn här. Vegetationen i form av både träd, bersåer och bambu tillsammans med ljudet från det porlande vattnet gör att man kan koppla bort bullret från bilvägen.

Avskilt och skyddat: Det finns sittplatser omgärdade av bambubuskar där man kan sitta för sig själv och koppla av.

Vintervärden: Bambu och andra städsegröna växter skapar rumslighet och bidrar till att det känns frodigt. Vattnet gör platsen mer livlig och spännande.

3.2.4 Stora dammen

Figur 8. Exempel på kultur och historia & inslag av vatten som vintervärde

Artrikedom och variation: Fåglar verkar trivas här. Närmast vattnet är växtligheten varierad.

Social gemenskap: Nordväst om stora dammen finns en restaurang som fungerar som social mötesplats.

Kultur och historia: Vid sydöstra delen av dammen finns det en utsiktsplats omgärdad av ett gammaldags räcke i sten. Räcket vittnar om människors arbetsinsats och ger ett historiskt avtryck på platsen.

Öppet och utsikt: Vid sydöstra delen av dammen känns det väldigt öppet. Man har utsikt över dammen och överblick av vad som händer på andra sidan vattnet. Samma känsla får man om man står på norra sidan av dammen och kan se Carl Milles Pegasusstaty svävande i luften.

Rofyllighet: Norra sidan av dammen är mittpunkten för parken. Ljudet från omkringliggande bilvägar uppfattas knappt. Det är lugnt och stilla, endast ljudet av fågelkvitter hörs. Bänkar är placerade så man har utblick mot vattnet och växtlighet i ryggen. Det känns rogivande och tryggt.

Vintervärden: Utsiktsplatsen och bänkarna fungerar bra att använda i vintertid. Vattnet i dammen är i rörelse under vintern så det går att stanna och titta på fågellivet.

3.2.5 Ön

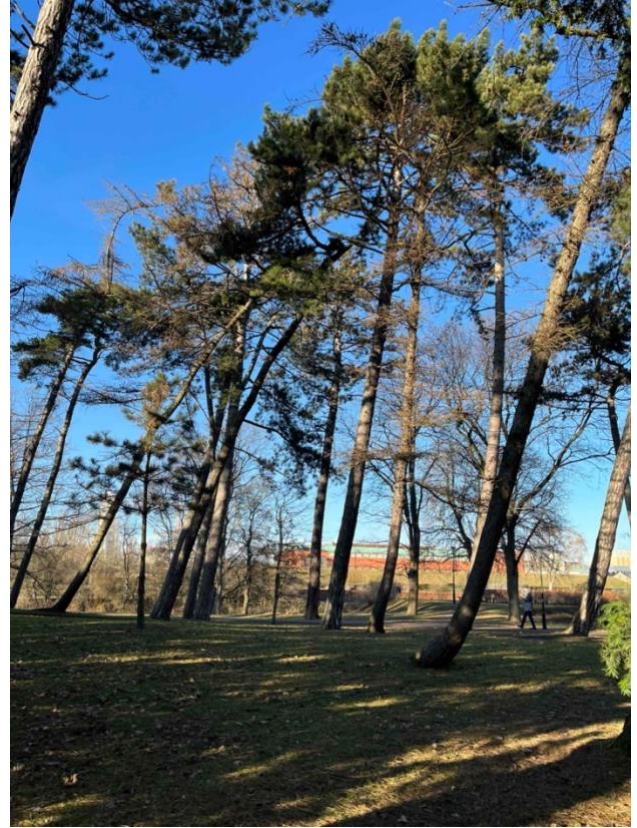
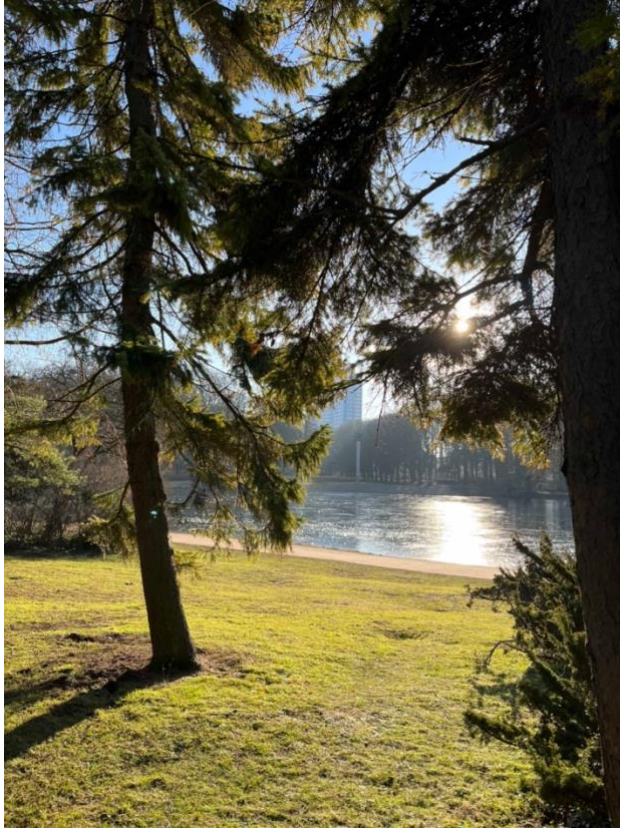
Figur 9. Exempel på artrikedom och variation

Artrikedom och variation: Växtligheten är varierad. Det finns allt från större träd, barrträd, buskar, klättrväxter, sly och gräs. Det finns en stor variation av fågelarter.

Vildhet och natur: Växtligheten på ön är spontan och ser ut att ha uppkommit naturligt. Naturen har haft sin gång: klematis klättrar fritt, död ved ligger kvar på marken och självsådda buskar finns kvar.

Vintervärden: Platsen går bara att observera från avstånd och är ingen plats man kan vistas på. Det finns en del städsegröna växter såsom barrträd och murgröna.

3.2.6 Barrdungen

Figur 10. Exempel på känsla av rymd

Känsla av rymd: Norr om stora dammen är nästan all vegetation barrträd och barrbuskar. Kontrasten mellan de andra kala träden i parken och dessa städsegröna bestånd gör att det känns som att komma in i en annan värld. Det känns som i filmen Narnia. Även storleken på träden förstärker denna känsla. Stora tallar bildar en pelarsal som gör att man som människa känner sig liten. Platsen upplevs som sammanhållen och storleken på området gör att man känner sig nyfiken på vad som väntar bortom blickfånget.

Vintervärden: Vegetationen här består främst av barrträd vilket ger ett frodigt och grönt uttryck. Träden är planterade tätt intill varandra vilket gör platsen vindskyddad och det är trivsamt att vistas här under vintertid.

3.2.7 Linnéplatsen

Figur 11. Exempel på öppet och utsikt & kultur och historia

Kultur och historia: Själva centrumet av Linnéplatsen består av en gräsplan omgärdade av grusgångar och stora alléträd. Siktlinjerna är tydliga och mitt i blickfånget syns Carl Milles Pegasusstaty. Platsen känns stram och formspråket vittnar om en annan tids landskapsideal. Väster om allén finns också en paviljong i sekelskiftesstil och på östra sidan av allén finns en metallskulptur föreställande ett paraply. Konstruktionerna känns lite malplacerade men vittnar hur som helst om människans påverkan och säger något om en gången tid.

Öppet och utsikt: Gräsmattan mellan de stora alléträden är öppen och så pass stor att den lämpar sig för aktiviteter. Står man på södra sidan av Kung Oscars väg har man också utsikt över stora dammen och vegetationen bakom.

Vildhet och natur: Både väster och öster om Linnéplatsens allé är vegetationen mer vildvuxen. Träden, som ser ut att ha stått där i över hundra år, är stora och får växa fritt. Under träden finns ett tydligt buskskikt som ser ut att ha spridit sig spontant. På marken finns en del död ved.

Vintervärden: Det finns inget som utmärker sig under vintertid.

3.2.8 Slottsmöllan

Figur 12. Exempel på plats med fina vintervärden, mycket städsegrönt

Kultur och historia: Möllan är skapad av människan och vittnar om att det tidigare har funnits något annat än en park på platsen. Trädgården intill är prydlig och välskött med strikta formklippta häckar, odlingsbäddar, fruktträd och rosenbuskar.

Rofyllighet: Det känns naturligt att slappna av i trädgården, det är som en oas. Miljön är tyst och skyddad och det känns som att man kan dra sig undan utan risk för att bli störd.

Avskilt och skyddat: Trädgården med ett litet hus upplevs privat men ändå välkomnande, det känns som att komma in i någons trädgård. Det finns sittplatser under träd och häckar som skyddar.

Vintervärden: Häck av buxbom ramar in trädgården och gör att det känns som ett enhetligt rum. Möllan och det lilla huset i trädgården skärmar av från resterande del av parken vilket gör att det blir lä. Det finns också sittplatser placerade i söderläge där man kan njuta av solen.

3.2.9 Mölleplatsen

Figur 13. Exempel på social gemenskap & vintervärden

Social gemenskap: Social gemenskap i form av att det finns bra förutsättningar för aktiviteter på den stora öppna gräsytan. Vi såg folk som tittade på och matade fåglar. I anslutning till platsen finns också en kanotklubb.

Öppet och utsikt: Platsen består till största del av en stor öppen gräsmatta där lek och idrott är möjligt. Det finns höjder kring möllan också som ger bra överblick över parken.

Vintervärden: I kanten av platsen mot vattnet finns det vass som ger ett fint uttryck i vintertid. Även hasselbuskar med vinterfärgning skapar ett visuellt värde.

3.2.10 Slottsträdgården

Figur 14. Exempel på vinterkvaliteter & social gemenskap

Artrikedom och variation: Det finns odlingsbäddar och mindre utställningsträdgårdar med ett fokus på varierat växtval. Alla trädgårdar har olika teman, så det finns växter från hela världen. Fåglar trivs här.

Social gemenskap: I anslutning till Slottsträdgården finns ett café med stor uteservering. Detta är en plats som fungerar som mötesplats för många.

Kultur och historia: Utställningsträdgårdarna är tydligt skapade av människan. Det finns ett pedagogiskt tema med informationsskyltar som förklarar att vissa trädgårdar är inspirerade av historien. Det känns som att man ska lära sig något. Odlingsdelen i trädgården ger ett gammaldags intryck med sina staket med kluvna pinnar.

Rofyllighet: Det finns flera sittplatser och miljön upplevs som lugn och stilla.

Avskilt och skyddat: De små utställningsträdgårdarna är skyddade med häckar och buskar. Det finns också sittplatser som gör att man kan slå sig ner och känna sig ostörd.

Vintervärden: Caféet ger bra förutsättningar för möten mellan människor på vintern. Platsen är relativt avskild och skyddad vilket gör det möjligt att slå sig ner och det är inte lika kallt då det skyddar lite mot vind. Det varierade växtvalet ger olika färger och platsen känns levande.

3.2.11 Sagolekplatsen

Figur 15. Exempel på social gemenskap & vildhet och natur

Socialt: Lekplatsen är en mötesplats för barn och föräldrar.

Vildhet och natur: Vegetationen kring lekplatsen upplevs som vild och spontan. Det finns stora träd, mycket buskar och en del död ved.

Vintervärden: Materialval på lekplatsen gör det möjligt att använda den året om och den färgade gummimattan livar upp som en kontrast mot den gråa omgivningen.

3.2.12 Carl Gustafsgången

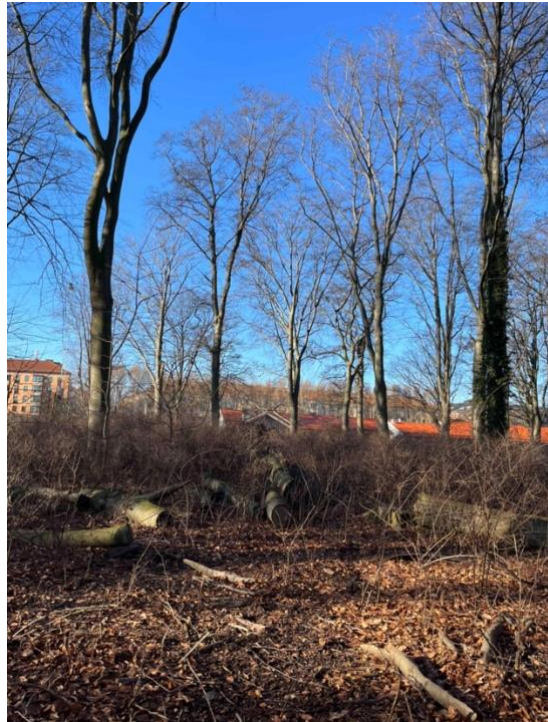
Figur 16. Exempel på känsla av rymd

Känsla av rymd: En bit in på gångvägen ändrar sig formspråket. Formklippta idegranar bildar en allé som ramar in gången på båda sidor och skapar tydliga väggar. Väggarna skärmar av från bilvägen och det känns som att komma in i en annan värld. Från gångvägen kan man också se stora träd där murgröna klättrar på trädstammarna, vilket förstärker denna känsla.

Vildhet och natur: Norr om gångvägen finns det stora gamla träd, död ved och buskar. Det är orört och på vissa mer glesa ställen kan man ta sig in.

Vintervärden: Här finns ett fokus på städsegröna växter som murgröna och idegran. Förutom att dessa växter skapar rumsligheter och skiljer av från intilliggande väg, ger de också liv till platsen och kontrasterar till de gråbruna trädstammarna.

3.2.13 Idrottsplatsen

Figur 17. Exempel på social gemenskap & vildhet och natur

Social gemenskap: Det finns två fotbollsplaner som fungerar som mötesplatser för idrottsintresserade människor. Det är dock bara den ena som är tillgänglig för allmänheten.

Vildhet och natur: Skogsområdet öster om fotbollsplanerna har en vild karaktär med stora träd, mycket buskar, stockar och stubbar.

Vintervärden: Konstgräsplanen gör det möjligt för aktivitet året om. I skogsområdet öster om fotbollsplanerna finns en del städsegröna buskar som ger ett levande intryck och skapar kontraster från det annars bruna stammarna och buskarna.

3.2.14 Mariedalsparken

Figur 18. Exempel på icke-karaktär

Social gemenskap: I anslutning till parken finns en lekplats som fungerar som mötesplats för barn och föräldrar.

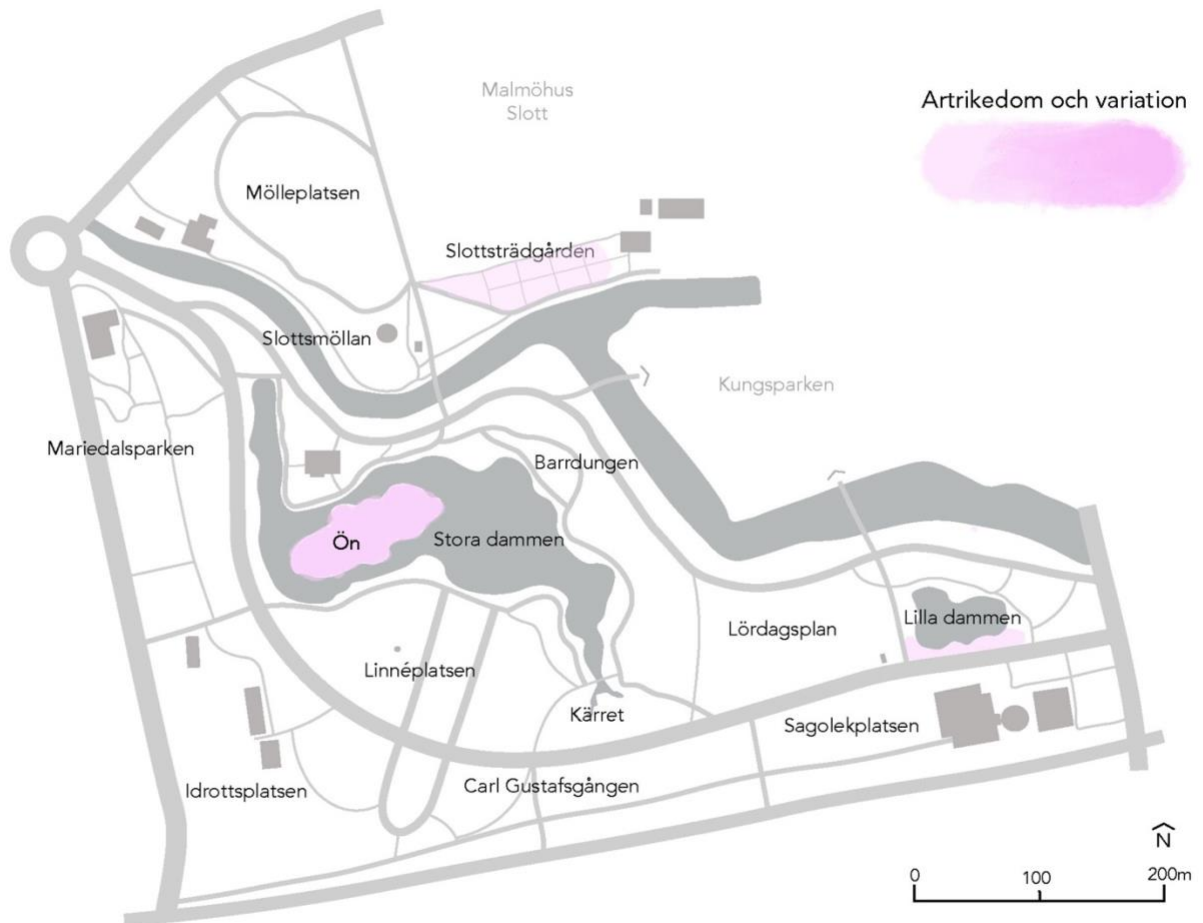
Natur och vildhet: Vid östra delen av platsen finns det stora träd som bildar en miniatyrskog.

Icke-karaktär: Platsen är relativt stor och öppen, men då den ligger precis intill en bilväg fungerar den mest som en genomfart. Det känns inte riktigt som en plats som man vill uppehålla sig på.

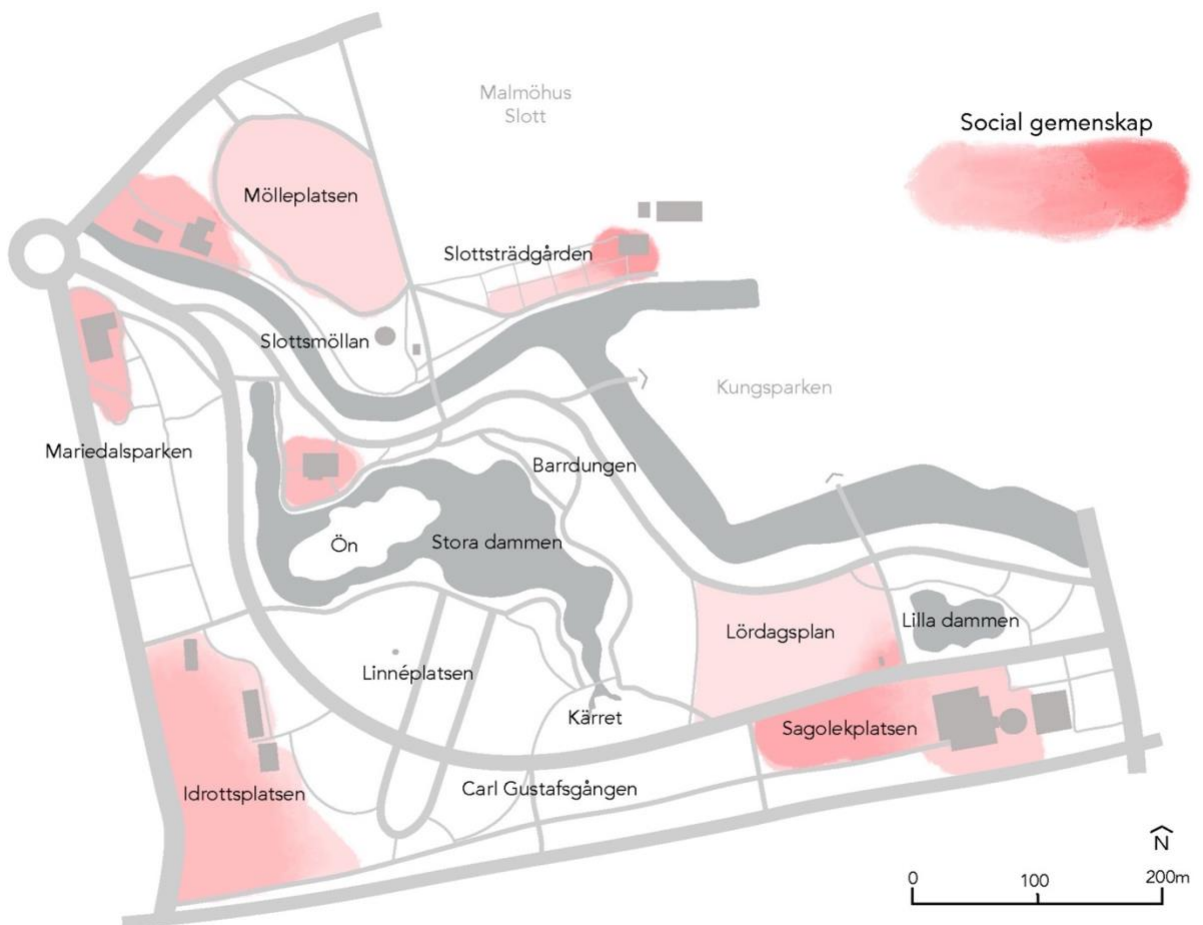
Vintervärden: Platsen är ganska fattig på upplevelser nu under vintertid. Träden är kala, buskarna ser risiga ut och det finns inget som är speciellt spektakulärt. Det enda som lyser upp är gräsmattan. Vi ser några människor som rastar sina hundar, men annars är det tomt på folk.

3.3 Parkkaraktärer i Slottsparken – upplevelsekartor

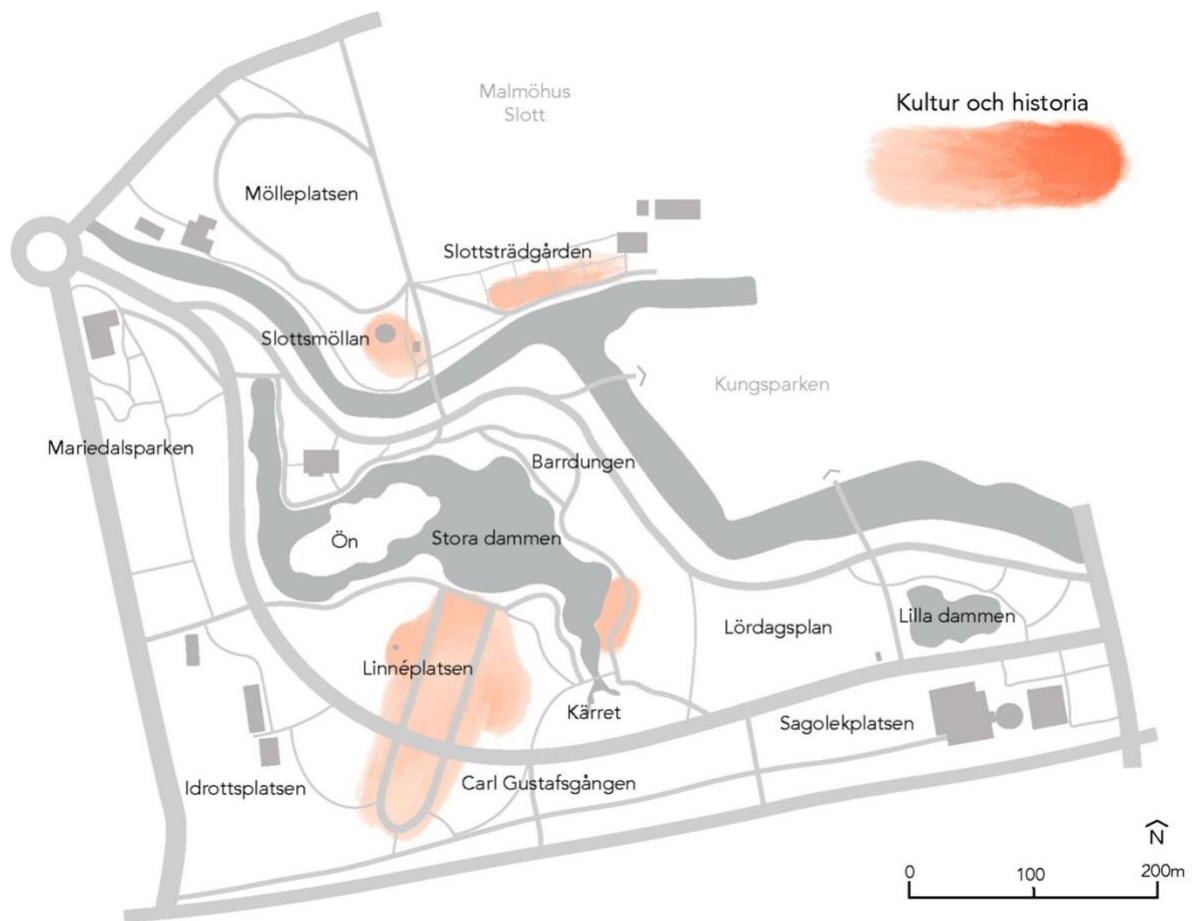
Här presenteras vårt resultat i form av upplevelsekartor, där varje parkkaraktär finns presenterade med en färg. Färgerna är hämtade från Stoltz avhandling (2020) och är de samma som presenteras i Figur 2, *Modell över PSD:erna i relation till varandra* i kapitel 2.

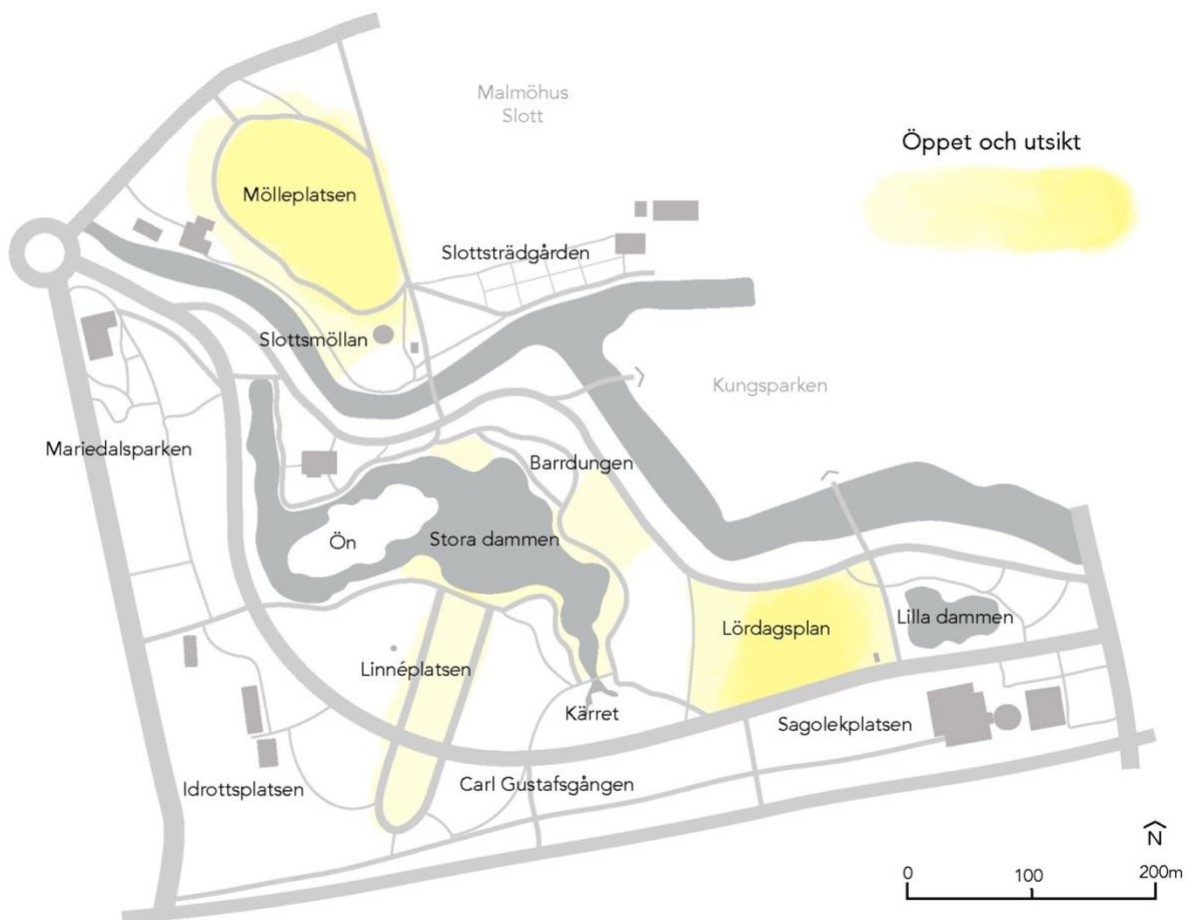
Figur 19. Artrikedom och variation

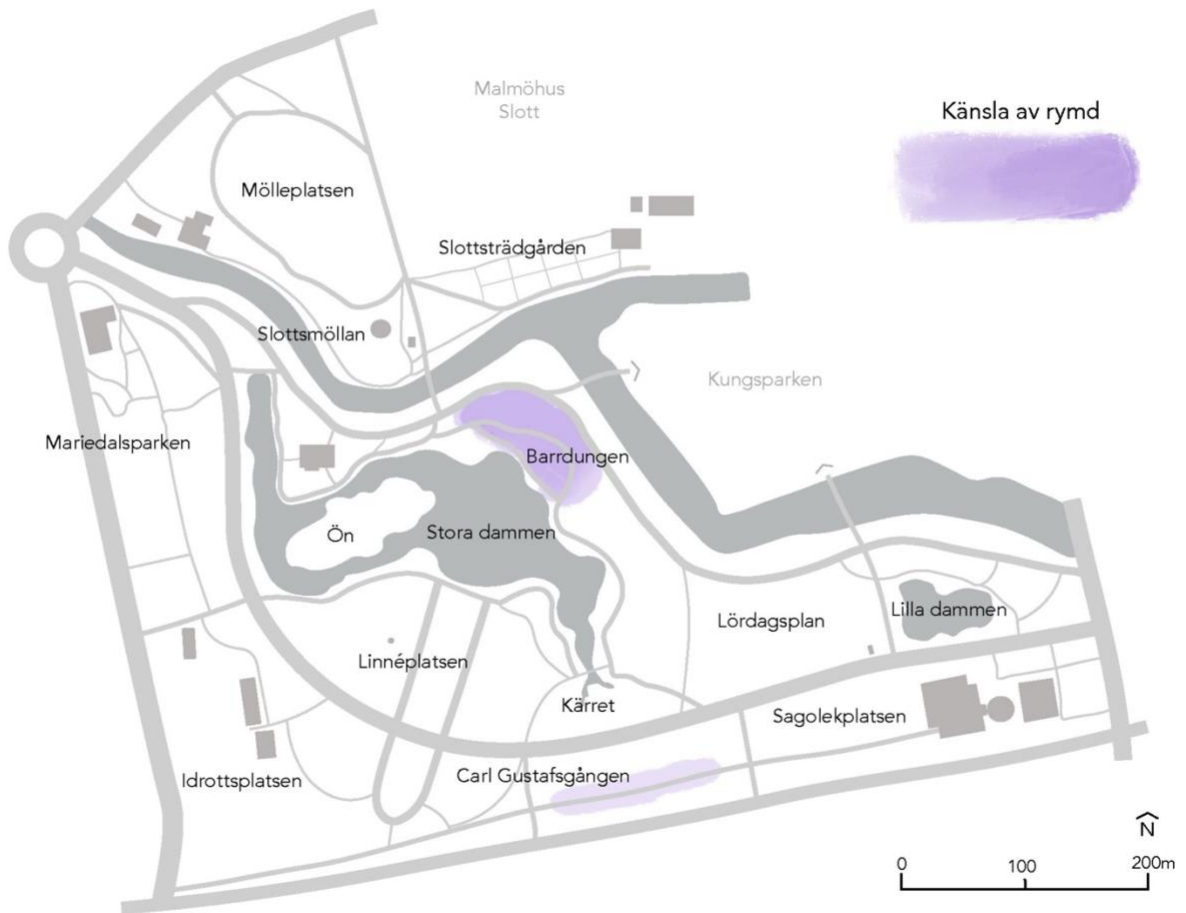
Figur 20. Social gemenskap

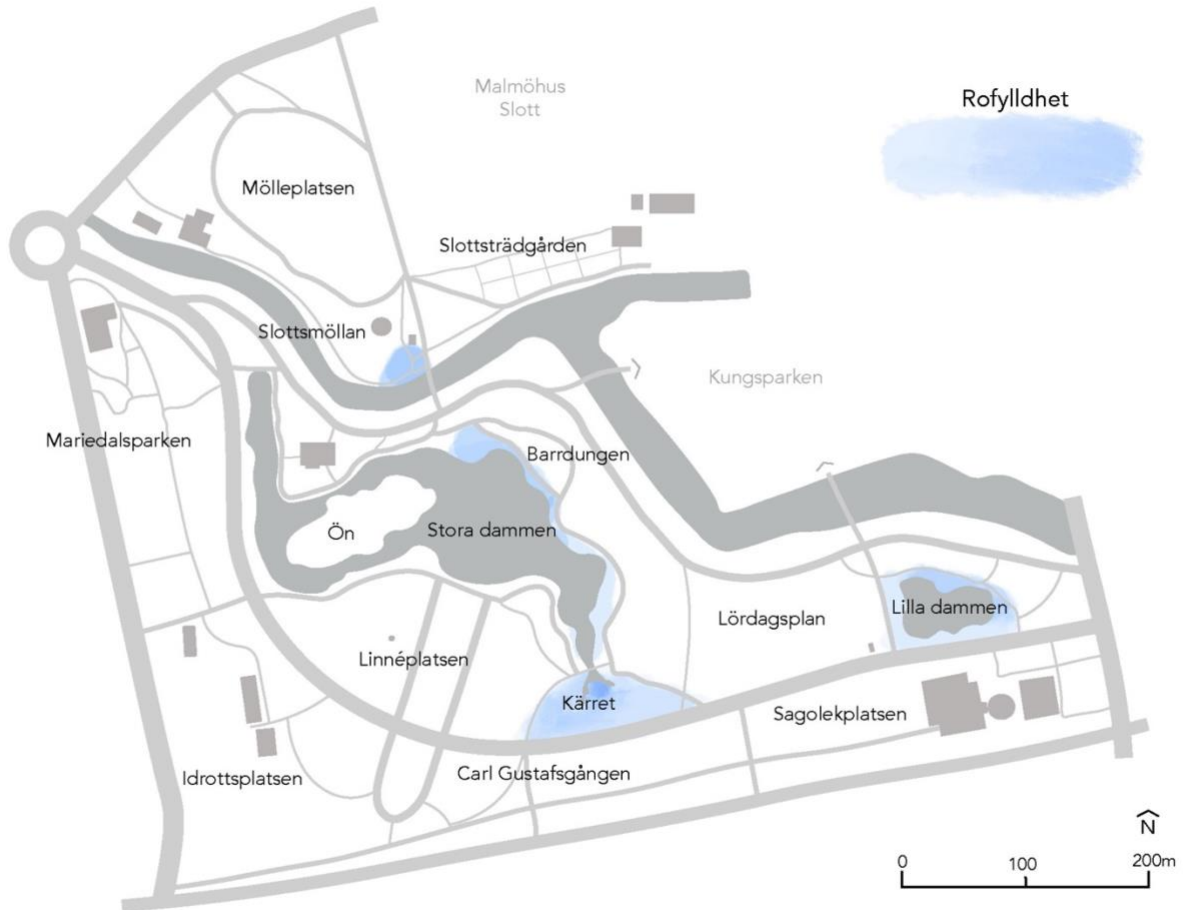
Figur 21. Kultur och historia

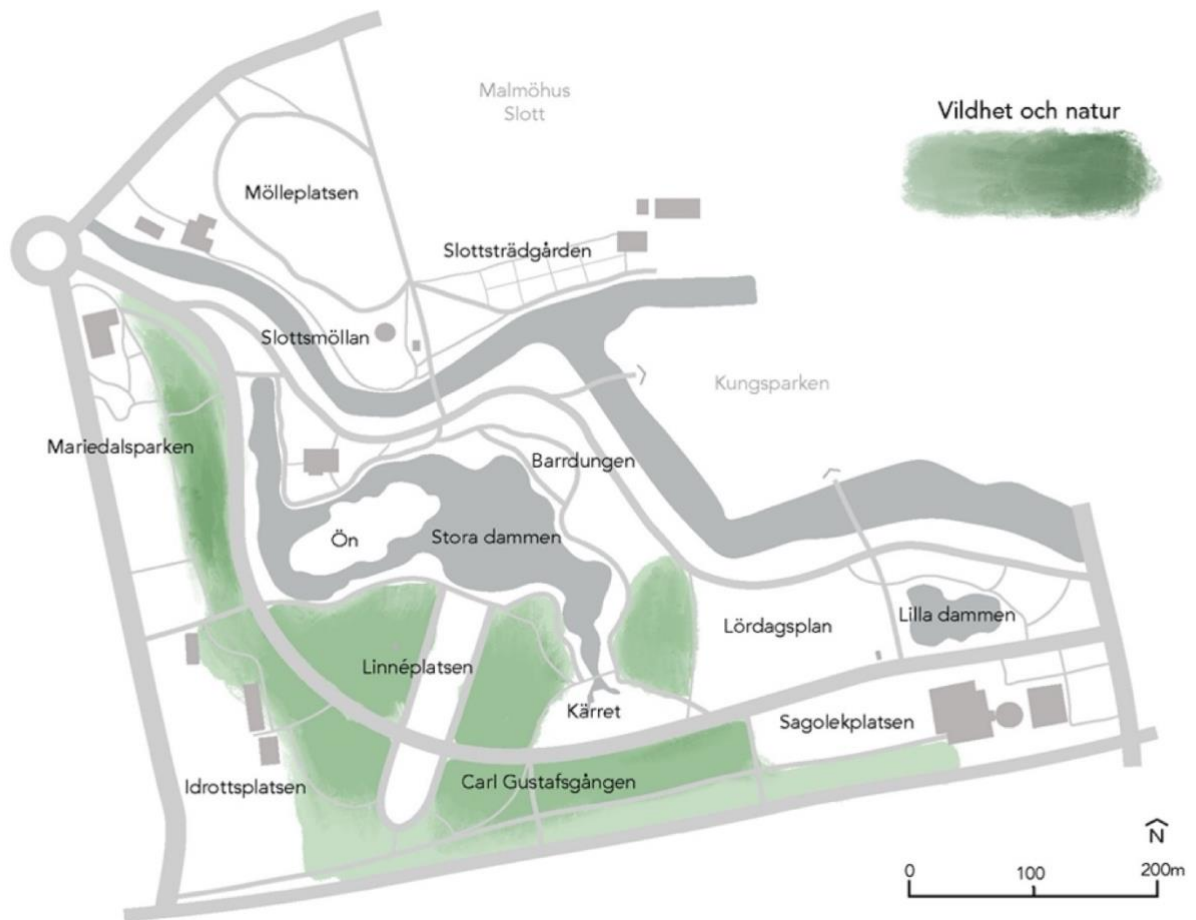
Figur 22. Öppet och utsikt

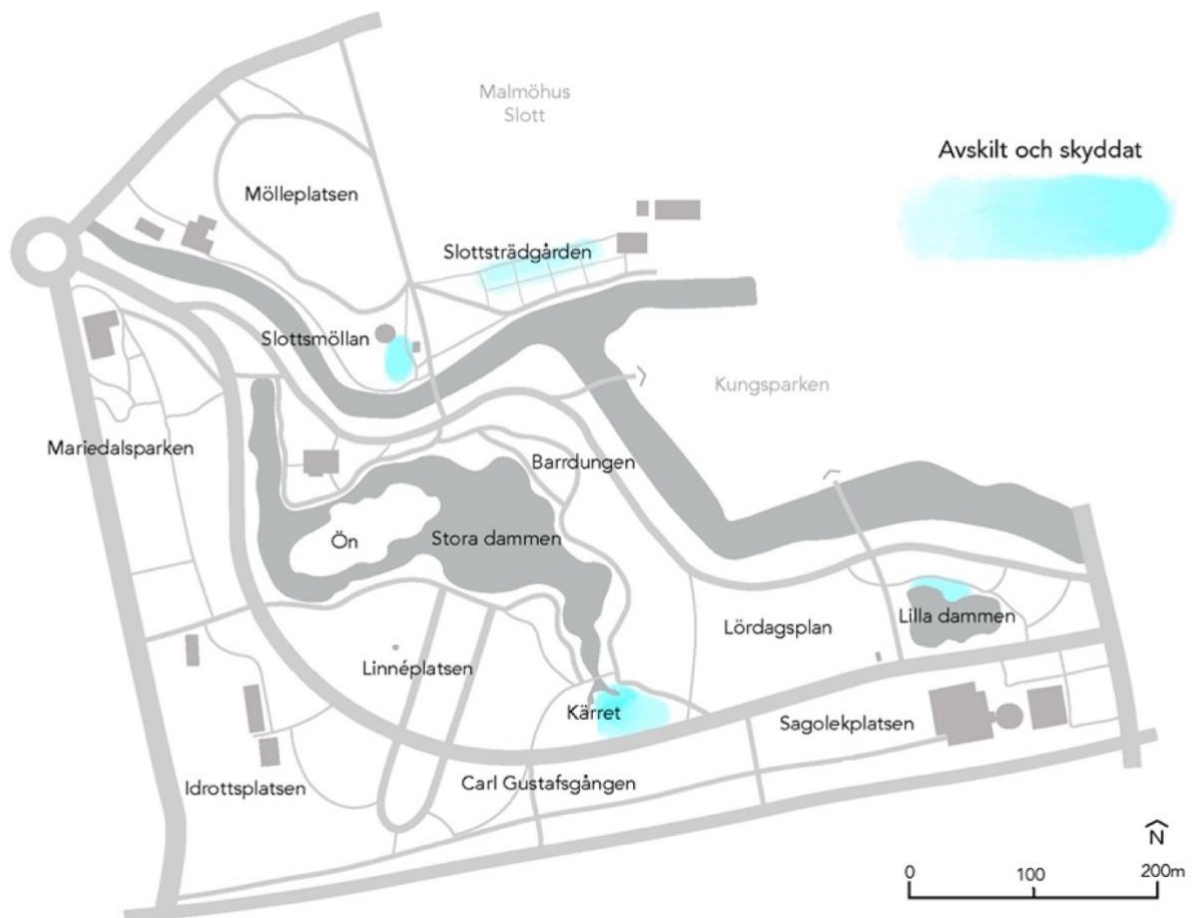
Figur 23. Känsla av rymd

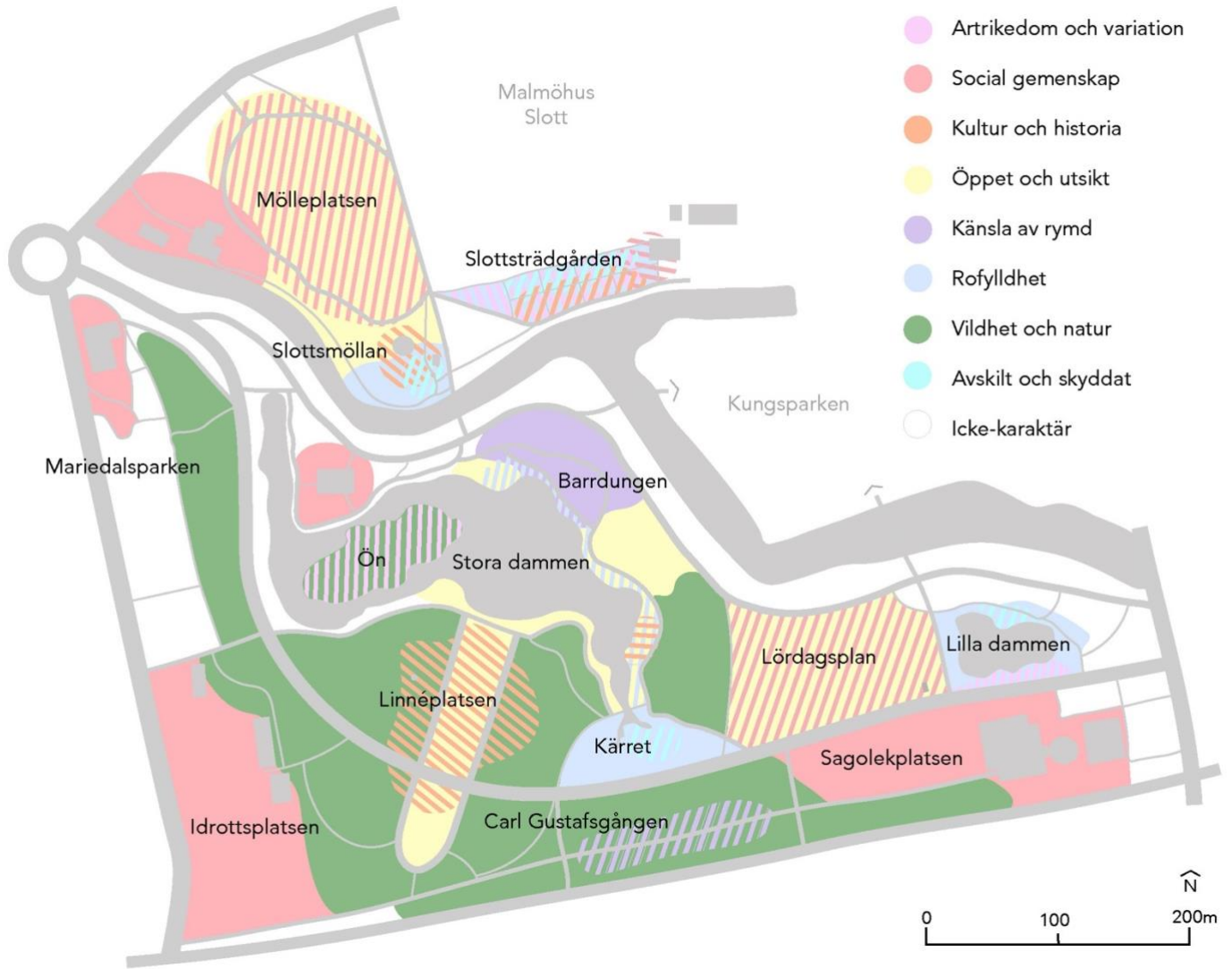
Figur 24. Rofyllighet

Figur 25. Vildhet och natur

Figur 26. Avskilt och skyddat.

Figur 27. Sammanställning av alla åtta parkkaraktärer. De skrafferade områdena visar på platser där flera parkkaraktärer upplevs.

4. Diskussion

4.1 Parkkaraktärerna i teorin

Utifrån de källor som presenteras i litteraturstudien (se kapitel 2) går det att se att Grahns teori om de åtta parkkaraktärer bär på många likheter med andra miljöpsykologiska teorier, trots att de alla grundar sig i olika undersökningar. Både Ulrich (1986) och Kaplan (1998) nämner komplexitet som en viktig beståndsdel i sina teorier och Grahns åtta parkkaraktärer kan tillsammans ses som komplexa. Enbart en parkkaraktär kan inte bidra till välmående på samma sätt som de alla åtta tillsammans kan. Grahn (2005) nämner också att attraktionskraften till en park blir större om där finns flera karaktärer presenterade. Kaplan och Kaplans ART (1989) föreslår att en miljö bland annat ska ”erbjuda en känsla av att vara borta från den vardagliga miljön” för att kunna fungera som restorativ. Just detta kriterium kan jämföras med Grahns parkkaraktär: *känsla av rymd*. Grahn (2005 s. 252) beskriver karaktären som “en vilsam känsla av att “komma in i en annan värld” en sammanhållen helhet, som en bokskog, en havsstrand, en plats dit man kan söka sig för reflektion” Beskrivningarna är så pass lika att de skulle kunna likställas.

Om vi i stället ska titta på vilka skillnader de olika miljöpsykologernas undersökningar bär på kan vi utgå från deras metod för att samla in data. Kaplan och Kaplan (1998) har använt sig av preferens, alltså att försökspersonerna utifrån en bild får ange på en skala från 1–5 hur mycket de tycker om den visade miljön. Ulrich (1984) och Hartigs (2005) metod skiljer sig från Kaplans. De har båda använt sig av fysiska undersökningar där försökspersonernas beteende har kunnat mätas. Grahns undersökning är mer komplex än så. Han har använt sig både av preferens, enkätfrågor, dagboksanteckningar och intervjuer där han ställt frågan varför försökspersonerna använder vissa parker mer än andra. Grahn har kommit fram till specifika karaktärer som gör att människor vill vistas i utemiljöer, vilket inte de andra miljöpsykologerna har gjort i samma utsträckning. Stoltz (2020) diskuterar å andra sidan att det kan finnas nackdelar med Grahns metod. Han menar att Grahns resultat inte visar på estetiska eller fysiska egenskaper, utan snarare är ett betyg på hur mycket människor använder vissa platser utifrån deras egna erfarenheter och behov. Detta menar Stoltz (2020) kan försvåra gestaltungsprocessen eftersom varje kvalitet måste anpassas och modifieras efter sammanhang och syfte. Detta håller vi med om då vi under platsbesöket upptäckte att parkkaraktärerna är tolkningsbara och kan upplevas på många sätt.

Parkkaraktärerna kommer alltså inte med några generella gestaltungsprinciper. Parkkaraktärerna utgör en grund för vilka kvaliteter som är önskvärda av användaren och kan därför fungera som en inspirationskälla i designprocessen.

Sammantaget diskuterar all ovanstående litteratur, betydelsen av natur för människans välmående och att det finns vissa typer av miljöer som ses som extra viktiga. Hur parker utformas och vilka kvaliteter de bär på spelar därmed en viktig roll.

4.2 Parkkaraktärerna i praktiken

Vårt resultat visar på att alla åtta parkkaraktärer går att hitta i Slottsparken. Vissa finns på flera olika platser medan en del är mer sällsynta. Karaktären *social gemenskap* upplevs enligt vårt resultat på majoriteten av de platser vi undersökt medan *känsla av rymd* endast upplevts på 2 av 14 platser. Karaktären *känsla av rymd* är relativ på det sättet att omgivande faktorer kan spela roll för hur den upplevs. Vi har tolkat den som att komma in i en annan värld och när man redan är inne i en parkmiljö kan det vara svårare att uppleva det än när man går in i parken från stadsmiljön som i sig är ett miljöombyte med större kontrast. Det kan vara en orsak till att vi upplevt den på så få av platserna.

Upplevelsen påverkas till viss del av var i parken man befinner sig. Detta var påtagligt med karaktären *öppet och utsikt*. Om en plats upplevs som öppen eller inte är relativt lätt att avgöra oavsett var man står, men utsikt är betydligt svårare. Om platsen upplevs som mer avskild och skyddad och inte öppen, men ändå erbjuder utsikt, vad är den då? Om man har utsikt från utkanten, räknas hela platsen då som *öppet och utsikt* eller är det bara i utkanten? Handlar utsikt bara om det finns utsikt över självaste platsen och inte till angränsande? I vår tolkning av karaktären avgränsade vi det till platsen vi befann oss på.

Slottsparkens platser erbjuder olika egenskaper och kvaliteter vilket gör det naturligt att parkkaraktärerna tar form på olika sätt. Med detta menas att två platser med olika utformning ändå kan upplevas som samma parkkaraktär. Exempelvis *rofylldhet* som vi upplevde bland annat vid Kärret och vid norra delen av Stora dammen trots att dessa platser hade olika förutsättningar. Kärret som ligger nära en trafikerad bilväg, men med en vegetation i form av träd, bersåer och bambu som tillsammans med inslag av vatten gjorde att man kunde uppleva det som en rofylld miljö. Vid Stora dammen fanns det ingen bilväg i närheten, men bänkar fanns placerade så man kan ha utblick över vattnet gav en rofylld känsla. Vegetationen vid Stora dammen varken förstärkte eller hämmade känslan av rofylldhet, på det sätt vegetationen var avgörande för känslan av rofylldhet vid Kärret.

Det finns platser som till exempel Barrdungen där endast en karaktär upplevs men vi upptäckte också att på de allra flesta platser överlappar karaktärerna varandra.

Ett mönster vi såg var att där vi upplevde *öppet och utsikt* upplevde vi ofta också *social gemenskap*. Lördagsplan och Mölleplatsen var två exempel på platser där detta påträffades. En anledning till detta kan vara att vi förknippar att en öppen yta har bra förutsättningar för sociala aktiviteter. Det går att träffas många, utföra sportaktiviteter och ha picknick till exempel. *Öppet och utsikt* beskrivs som: "Platser som kan inbjuda till utsikt, men även till tillfälliga aktiviteter som lek och idrott" (Bengtsson et al. 2018, s.12) och *social gemenskap* beskrivs som: "Människor söker sig dit för att delta i aktiviteter som dans, musik, mat eller för att se andra människor roa sig, att exempelvis samlas till en majstång" (Grahm 2005, s. 252). Utifrån dessa beskrivningar av karaktärerna går de nästan att likställas vilket kan förklara varför vi har gjort den tolkning vi har gjort.

I Slottsträdgården och Stora dammen påträffades majoriteten av de åtta parkkaraktärerna (se figur 27. *Sammanställning av alla åtta parkkaraktärer*). Stora dammen är en av de största platserna i parken till yta vilket kan förklara att det påträffades många olika karaktärer där medan Slottsträdgården är en av de minsta platserna. Varför det är så kan bero på flera anledningar. En trädgård kan erbjuda många olika kvaliteter och de karaktärer som vi hittat här kräver inte så mycket yta för att fungera, till exempel *avskilt och skyddat* samt *rofylldhet*. *Artrikedom och variation* är lätt att uppnå i en trädgårdsmiljö om det finns kunskap om hur man kan kombinera olika växtarter. Även *kultur och historia* går att uppleva på platsen i form av odlingskultur och utformningen av Slottsträdgården kan förknippas med en klassisk örtagård. Platsen är småskalig och skapad av och för människan. Det gör också att platsen bidrar till en *social gemenskap*. Till skillnad från den *sociala gemenskap* som vi beskriver i föregående stycke, fungerar den här på en mindre och sluten yta. Däremot är den här av en annan karaktär, *social gemenskap* i form av sitta och prata eller träffas för att ta en fika. Det är tydligt att samma karaktär kan ge sig uttryck i olika former av kvaliteter.

Karaktärerna *öppet och utsikt*, *vildhet och natur*, och *känsla av rymd* är de enda karaktärerna vi inte kunde hitta i Slottsträdgården. De kräver relativt stor yta och utifrån vår observationsstudie kan de också ses som svåra att kombinera. *Öppet och utsikt* kräver som det framgår av namnet en yta fri från större vegetation, vilket gör det nästintill omöjligt att kombinera med *vildhet och natur*. Däremot kan de angränsa till varandra utan problem. *Känsla av rymd* å andra sidan kan i vissa fall kombineras med *vildhet och natur*, till exempel vid Carl Gustafsgången, men fungerar, enligt vår tolkning, inte att kombinera med *öppet och utsikt*. Barrdungen som vi kategoriserade som *känsla av rymd* angränsar till *öppet och utsikt*. Vegetationen i Barrdungen fungerar som en barriär mellan de två karaktärerna och kan därför skapa en *känsla av rymd*. Utan vegetationen hade Barrdungen inte upplevts på samma sätt, utan då hade den troligtvis upplevts som *öppen och utsikt*.

En slutsats vi har kommit fram till under arbetets gång är att parkkaraktärerna är komplexa att beskriva med ord. De är inte mätbara och vissa tenderar att vara mer spekulativa än andra. Beskrivningarna om parkkaraktärerna finns som en grund att använda för att avgöra var de passar in på olika platser, men det utgår ändå till

stor del utifrån ens egna tolkning och upplevelse av platsen vilket gör det hela spekulativt. Det finns inget tydligt rätt och fel, men det kanske inte heller är avsikten med parkkaraktärerna? Till exempel den *sociala gemenskapen* grundar sig i möten mellan människor och det kan vara spekulativt om var människor trivs och kan mötas om vi under observationen inte ser några människor. *Natur och vildhet* å andra sidan är mer självklar eftersom den fysiskt markerar var det faktiskt finns exempelvis skog. Det krävs inte lika mycket diskussion eller tanke om det. Detta är något som även Stoltz (2020) tar upp i sin avhandling, som menar att människors individuella erfarenheter och förmåga att ta in sin omgivning påverkar upplevelsen av en ny plats. Det kan finnas gemensamma tolkningar men det kan inte finnas något som är generellt för alla. Detta håller vi med om och kan på ett naturligt sätt förklara varför vår undersökning har en spekulativ ton.

En karaktär vi haft svårt att tolka är *känsla av rymd*. Den beskrivs som “att komma in i en annan värld” och hur det upplevs är vi båda till viss del överens om. Något vi dock har insett under tiden är att den karaktären bygger mer på en känsla snarare än platsspecifika egenskaper, vilket skiljer sig åt från de andra karaktärerna. Därför är den också svår att beskriva med ord. Även *Rofyllighet* förknippar vi mer med en känsla snarare än den fysiska utformningen, till skillnad från *vildhet och natur* samt *öppet och utsikt* som har en tydligare koppling till den fysiska utformningen. På avstånd är det möjligt att uppfatta dessa karaktärer, men det går inte att avgöra en känsla av rofyllighet om man inte befinner sig på platsen.

En annan slutsats vi kommit fram till är att Slottsparken har vissa platser där ingen karaktär passar in och då har vi, som presenteras i resultatet, benämnt dessa som *icke-karaktärer*. Vi ansåg att detta var ett lämpligt tillvägagångssätt i stället för att tvinga in platsen i någon karaktär, eftersom resultatet då skulle bli missvisande. En gemensam nämnare för icke-karaktärerna är att de förekommer på platser som man inte vill uppehålla sig på, till exempel genomfarter. De saknar ett tydligt användningsområde och den rumsliga upplevelsen är svårdefinierad.

Slutligen kan vi konstatera att parkkaraktärerna kan användas som stöd för att utvärdera och förstå en plats, men är tolkningsbara och är därför inte heltäckande. Däremot kan parkkaraktärerna fungera som inspiration för en landskapsarkitekts designprocess och fungera som ett hjälpmedel vid gestaltning av till exempel parker.

4.3 Vintervärden

Både Gehl (2017) och Eliasson et al. (2007) konstaterar att vi påverkas av väderfaktorer som temperatur, vind och sol. Detta kan tyckas vara ganska självklart. Är det kallare och mörkare under vinterhalvåret är vi också automatiskt ute mindre. Gehl (2017) diskuterar också att det finns skillnader i vilka aktiviteter som förekommer under vinterhalvåret. Han menar att de främst är gå- och ståaktiviteter som förekommer och att de sociala och frivilliga aktiviteterna

minskar. Detta var något som även vi la märke till under vårt platsbesök i Slottsparken. Vi observerade människor som rastade hunden och föräldrar som var ute med barnvagn, vilket kan ses som nödvändiga aktiviteter. Trots att parken har sittplatser på många ställen, såg vi bara några få människor som utnyttjade dem. I detta sammanhang finns det alltså likheter med Gehls teori.

Brooks et al. (2017) drar slutsatsen att vistelse i natur är bra för vårt välmående, oavsett årstid. Denna slutsats säger dock inte något om vilka aspekter det är som bidrar till välmående just under vintertid utan är mer ett generellt konstaterande. Vi kan däremot i vår studie se att parken är välbesökt denna årstid vilket kan ses som att människor värdesätter att vistas i parkmiljö. Henke (2006) nämner å andra sidan att det bör finnas ett fokus på att skapa värden som gör att man vill vistas ute under vintertid och föreslår olika åtgärder. En åtgärd Henke föreslår är bland annat vegetation med vinterkvaliteter, såsom vintergrönt och vinterfärging. Under vårt platsbesök upplevde vi att vegetation som bär på fina vintervärden som gav ett positivt intryck av olika platser i parken.

Utifrån de ovan nämnda källorna kan vi konstatera att det behövs mer forskning inom området. Det behöver tas reda på vilka vinteraspekter som påverkar oss och är direkt kopplade till välmående.

Om vi ska titta på hur parkkaraktärerna förhåller sig till vintern, så säger de inget om upplevelsen vid olika årstider och väderlekar. En plats kan uppfattas helt olika beroende på om träden har löv på grenarna eller är kala, vilket också påverkar den rumsliga upplevelsen. Städsegrönt som kommer fram och tar plats på vintern kan vara ganska intetsägande på sommaren. Under vårt platsbesök kom vi fram till att Slottsparken är bra planerad och bär på många vintervärden. Det finns ett fokus på att parken ska erbjuda många kvaliteter även under vintertid. Några vintervärden som vi tycker var framgångsrika var att vegetationen omfattar en del städsegrönt och mycket barrväxter. Detta, som också presenterats i resultatet, ger ett frodigt intryck och gör parken attraktiv under vintern. Det går att se inslag av vatten nästan oavsett var man befinner sig och det är en viktig aspekt eftersom det skapar liv i parken och en anledning till att besöka den. Vatten som inslag är något som Ulrich (1991) också belyser som viktigt då det evolutionärt sett har uppfattats som bland annat tryggt. Det finns något spännande att se när vattnet fryser till is och när det tinar.

Slutligen kan vi konstatera att de vintervärden vi hittat har haft en positiv inverkan på vår upplevelse av parken. De värden vi har hittat kan delas upp i visuella och upplevelsemässiga kvaliteter. De visuella kvaliteterna kan utgöras av städsegrön vegetation och inslag av vatten, och de upplevelsemässiga kvaliteterna kan vara vindskyddade miljöer där det finns möjlighet att sätta sig i solen. Båda ligger till grund för upplevelsen under vintertid. Slottsparken är välbesökt vilket visar på att den bär på kvaliteter som lockar besökare under vintern.

4.4 Metoddiskussion

Med vår metod har vi fått fram ett resultat som besvarar våra frågeställningar. Vi har tagit reda på vilka parkkaraktärer som finns i Slottsparken, var dom finns och hur de upplevs. Vi har också undersökt vilka aspekter som kan ses som betydelsefulla för upplevelsen under vintertid. Därmed har vi fått en djupare förståelse för hur en välfungerande park, med kvaliteter året om, kan vara gestaltad och hur parkkaraktärerna kan användas som ett analytiskt verktyg. I detta syfte har vår metod varit lämplig, men den kan också ifrågasättas. Vi har satt oss in i ämnet och tagit del av tidigare forskning, men resultatet grundar sig på våra egna tankar och spekulationer. Det kan ses som bristfälligt och ovetenskapligt eftersom vi utgår från oss själva och om någon annan hade utfört studien hade resultatet med största sannolikhet blivit annorlunda. Även bristen på tidigare forskning om vinteraspekter inom detta ämne kan ha påverkat arbetet och resultatet negativt då vi inte har kunnat stödja våra observationer på konkreta fakta.

Med en begränsad tidsram har vi inte kunnat studera parken under sommartid, vilket gör att det inte går att jämföra med vintertid. Eftersom vi inte har kunnat göra jämförelser har vi inte heller kunnat dra några slutsatser om vad som enbart upplevs under vintertid respektive sommartid. Vår begränsade tidsram gjorde också att vi enbart hann med två utförliga heldagsbesök på platsen. Hade vi haft mer tid hade vi kunnat göra fler kortare besök där vi också hade kunnat se hur platserna används av andra människor, vilket hade kunnat leda till ett annat resultat.

Vi kände till Slottsparken sedan tidigare, men vi var inte så väl bekanta med den. Under arbetets gång läste vi på om hur parkens olika platser används vilket kan ha påverkat vår tolkning väl på plats. Vi tog till exempel reda på att Mölleplatsen på sommaren fungerar som konsertplats och därmed är en social plats. Vid vårt platsbesök kategoriserade vi platsen som *social gemenskap*, trots att vi inte såg så mycket människor där. Vi upplevde å andra sidan på plats att det fanns förutsättningar för sociala aktiviteter och i och med att vi hade läst på om platsens användningsområde på sommaren kan det ha påverkat vår kategorisering.

Slutligen kan vårt sätt att redovisa i form av upplevelsekartor vara missvisande. På kartorna redovisas karaktärerna med färger som i sin tur bildar skarpa gränser mellan karaktärerna. Gränserna mellan karaktärerna i verkligheten är mer diffusa. Även skalan på vår karta begränsar oss i vår redovisning. Hade vi kunnat ha en skala på till exempel 1:200 hade detaljeringsgraden blivit högre och då hade gränserna mellan karaktärerna kunnat redovisas tydligare. För att det skulle vara genomförbart hade vi dock behövt mer tid och behövt göra en avgränsning av parken vilket i sin tur hade varit missvisande.

4.5 Förslag på fortsatt forskning

Vår undersökning utgår från oss själva, som i det här fallet kan ses som yrkesverksamma. Vi har alltså gjort undersökningen utifrån ett yrkesperspektiv. En tanke som har uppkommit är att det hade varit intressant att göra en undersökning med ett brukarperspektiv i fokus, där besökare får tolka en park och att man sedan gör en fortsatt studie där man undersöker om det finns ett samband mellan specifika kvaliteter och välmående. En annan tanke som förslag på fortsatt forskning är att göra en jämförande studie mellan hur en park upplevs under vintertid kontra sommartid för att se om det är några karaktärer som skiljer sig åt.

5. Referenser

- Bengtsson, A., Oher, N., Åshage, A., Lavesson, L., Grahn, P. (2018) *Evidensbaserad design av utemiljö i vårdsammanhang*. (Rapport 2018:7). Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitetet.
https://pub.epsilon.slu.se/15686/11/bengtsson_a_et_al_181008.pdf
- Berggren-Bärring, A.-M. & Grahn, P. (1995). Grönstrukturens betydelse för användningen: en jämförande studie av hur människor i barnstugor, skolor, föreningar, vårdinstitutioner m fl organisationer utnyttjar tre städers parkutbud. Lic. -avh Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitetet.
- Brooks, A.M., Ottley, K.M., Arbuthnott, K.D., Sevigny, P. (2017) Nature-related mood effects: Season and type of nature contact. *Journal of environmental Psychology*. Volume 54, Pages 91-102. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.10.004>
- Dahlström, O. (2022). Parkkaraktärer i verkligheten : en studie av Lunds stadspark. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Eliasson, I., Knez, I., Westerberg, U., Thorsson, S. & Lindberg, F. (2007) Climate and behaviour in a Nordic city. *Landscape and Urban Planning*, Volume 83, Pages 363. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.01.020>
- Folkhälsomyndigheten (2022). *Friluftsliv*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/> [2023-01-24]
- Gehl, Jan. (2017). *Livet mellem husene*. Köpenhamn: Arkitektens forlag. ISBN: 978-87-7407-436-9.
- Grahn, P. (2005). Om trädgårdsterapi och teraperutiska trädgårdar. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Grahn, P. & Stigsdotter, U.K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and urban planning*, 94 (3), 264–275. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012>

- Hansson, L. (2020). *Att gestalta för vintern: en undersökning av vilka kvaliteter hos vegetation som kan användas för att skapa höga upplevelsevärden under vinterhalvåret*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Hartig, T. (2005). Teorier om restorativa miljöer - förr nu och i framtiden. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Henke, M. (2006). *Urban Winter: Applying winter city planning principles to improve livability at the University of Winnipeg*. Faculty of architecture, department of city planning. Winnipeg: University of Manitoba.
- Hägerhäll, C. (2005). Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kaplan, R., Kaplan, S. & Ryan, R.L. (1998). *With people in mind design and management of everyday nature*. Washington, D.C: Island Press.
- Kaplan, R., Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge University Press, New York, US.
- Kaplan, S. (1995) The Restorative Benefits of Nature: Toward an Integrative Framework. *Journal of Environmental Psychology*. 16, 169-182.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0272494495900012>
- Küller, R. (2005). Icke-visuella effekter på människan av ljus och färg. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Küller, R. (2005). Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I: Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Livsmedelsverket (2022). *D-vitamin*.
https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/naringsamne/vitaminer-och-antioxidanter/d-vitamin#Hela_%C3%A5ret_eller_bar_a_under_vintern [2023-01-24]
- Malmö Stad (2020). Slottsparken. <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Natur-och-parker/Parker-i-Malmo/Slottsparken.html> [2023-02-14]
- Nordh, H. (2006). *Parkkaraktärer: ett verktyg för planering och gestaltning av grönområden*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.

- Pettersson, A. (2020). *Öppna ögonen för vinterns fägring: vad kan stadens lövfällande växter erbjuda vintertid?* Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Romare, P. (2016). Solljus in på bara skinnet ger livsviktigt D-vitamin. *Fokus forskning Lunds universitets forskningsmagasin*.
<https://www.fokusforskning.lu.se/2016/02/22/solljus-in-pa-bara-skinnet-ger-livsviktigt-d-vitamin/> [2023-01-24]
- SMHI, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (2021) *Årstider*.
<https://www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/arstider/arstider-1.1082> [2023-01-24]
- Stoltz, J. (2020). Perceived Sensory Dimensions - A Human-Centred Approach to Environmental Planning and Design. Diss. Stockholm: Stockholm University
<http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1374120&dswid=6582>
- Sveriges kommuner och Landsting (2015). *Förtätning av städer*. Stockholm. Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad.
<https://skr.se/download/18.583b3b0c17e40e30384ae1a7/1643282557706/5381.pdf>
- Toivanen, S. (2019). *Ute är inne*. Stockholm: Akademiska hus.
<https://www.susannatoivanen.com/> [2023-01-24]
- Ulrich, R.S, Simons, R., Losito, B., Fiorito, E., Miles, M., Zelson, M. (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology* 11, 201–230.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494405801847>
- Ulrich R.S. (1993). Biophilia, Biophobia, and Natural Landscapes. I *The Biophilia Hypothesis* s 73–137. Red. Kellert & Wilson. Washington D C: Island Press. isbn: 1-55963-148-1
- Ulrich, R.S. (1986). Human responses to vegetation and landscapes. *Landscape and urban planning*, 13 (C), 29–44. [https://doi.org/10.1016/0169-2046\(86\)90005-8](https://doi.org/10.1016/0169-2046(86)90005-8)
- Ulrich, R.S. (1984) View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224: 420–421.
- Åslund, S. (2007). *Med tanke på vintern: ett gestaltungsförslag för Broparken i Umeå*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- SLU (2022). CV-sida Jonathan Stoltz.
<https://www.slu.se/cv/jonathan-stoltz/> [2023-02-05]

5.3 Bildkällor

Figur 2. Stoltz, J. (2020). Modell av PSD I relation till varandra. Hämtad ur *Perceived Sensory Dimensions - A Human-Centred Approach to Environmental Planning and Design*. (s.38) Diss. Stockholm: Stockholm University. Tillgänglig <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1374120&dswid=6582>

Övriga fotografier och illustrationer är tagna och skapade av Lisa Jakobsson och Klara Johansson, 2023.

